

Ontwikkeling van natuurbeleid
*Groeiend overleg tussen overheid en
natuurbeschermingsbeweging, 1932-1940*

Radboud Universiteit Nijmegen
Masterscriptie Politiek & Parlement
Leonie Derks s4488229

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Positionering van het onderzoek	6
3. Een voet tussen de deur	10
4. Een plek aan de tafel?	14
5. Toenemende betrokkenheid van de overheid	20
6. Conclusie	28
Bibliografie	30

1. Inleiding

Natuur en milieu zijn tegenwoordig niet meer weg te denken uit het takenpakket van de overheid. Vooral vanaf de late jaren zestig ontstond er grote belangstelling voor de bescherming van natuur en milieu. Het begin van de beweging die zich inzette voor natuurbescherming ligt echter al aan het einde van de negentiende eeuw. Hoewel niet meteen aan het eind van de negentiende en begin van de twintigste eeuw gedacht wordt bij natuurbescherming, ontstond de beweging in andere landen zelfs al iets eerder. De beweging kwam in Nederland relatief laat op vergeleken met landen als Duitsland, waar vroege industrialisatie de waardering voor de natuur eerder deed opbloeien. Ook het nationalisme en de romantiek hadden in Nederland minder invloed dan in de meeste andere Europese landen. Ook wat betreft beleid met betrekking tot de bescherming van natuur was men in Nederland later. Hoewel niet gelijk beleid werd gemaakt om de natuur te beschermen toen de eerste zorgen over de natuur bij sommigen ontstonden, ligt de kiem van dat beleid wel al een stuk eerder dan de jaren zestig.¹

In de laatste jaren van de negentiende eeuw, nadat de industrialisatie ook in Nederland had gezorgd voor een toename van de bevolking en een trek naar de steden, kwamen de eerste particuliere initiatieven op die zich bezig gingen houden met het beschermen van de natuur of specifieke stukken ervan. In de beginjaren ging de aandacht van velen bijvoorbeeld uit naar de bescherming van dieren en zelfs specifiek van vogels. Bescherming van de natuur ging dan voornamelijk om bescherming van het leefgebied van die dieren of vogels. Zo werd in 1864 de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren opgericht. Deze vroege organisaties die zich richtten op bescherming van natuur, waren voornamelijk het terrein van de welgestelde burgerij.²

Voor de gewone bevolking duurde de bewustwording over het belang van de natuur iets langer. Belangrijke spelers in dit proces waren Jac Thijsse en Eli Heimans. Hun samenwerking begon met een aantal boekjes over natuur die bedoeld waren voor kinderen, maar die ook onder volwassenen graag werden gelezen.³ Het doel van de samenwerking was de bestudering van de natuur en haar schoonheid toegankelijk te maken voor een breder publiek en zo meer eerbied voor de natuur te creëren. Om dit te bereiken, richtten Thijsse en Heimans in 1896 het tijdschrift *De Levende Natuur* op. Amateurs konden in dit blad hun waarnemingen uit de natuur met elkaar delen. De initiatieven van Heimans en Thijsse zouden uiteindelijk leiden tot de opkomst van een aantal lokale natuurhistorische verenigingen.⁴

Via een oproep in *De Levende Natuur* zou uiteindelijk ook de nationale variant van die verenigingen opgericht worden: de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. De Amsterdamse vereniging riep de andere lokale afdelingen op om samen één brede vereniging op te richten.⁵ Zodoende ontstond in 1901 de eerste brede, landelijke, natuurorganisatie. Naast het publiek van *De Levende Natuur*, dat voornamelijk uit leken en onderwijzers bestond, werden ook veel professionele biologen lid van de nieuwe vereniging. In de statuten werd als een van de doelen het beschermen van natuurgebieden vastgelegd.⁶

Dit doel werd al snel een urgente kwestie toen in 1904 de gemeente Amsterdam van plan was een natuurgebied aan te kopen wat volgens veel natuurliefhebbers een grote waarde had om te gebruiken als vuilstort. Het verzet hiertegen leidde tot een samenwerking van meerdere

---

¹ Henny van der Windt, *En dan: wat is natuur nog in dit land? Natuurbescherming in Nederland 1880-1990* (Amsterdam, 1995), 39-40.

² Jaap Buis, Jan Paul Verkaik en Fred Dijs, *Staatsbosbeheer: 100 jaar werken aan groen Nederland* (Utrecht, 1999), 26; Van der Windt, *En dan*, 44.

³ Marga Coesèl, Joop Schaminée en Lodewijk van Duuren, *De natuur als bondgenoot: de wereld van Heimans en Thijsse* (Zeist, 2007), 12-13.

⁴ Diana de Jong, *Tussen natuurontwikkeling en landschaftsschutz: sociaal-cognitieve configuraties in het grensoverschrijdende natuurbeleid* (Delft, 1999), 80.

⁵ Dr. H. W. Heinsius, 'Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging', *De Levende Natuur* 6:8 (1901), 186.

⁶ Van der Windt, *En dan*, 47-48.

natuurorganisaties die behalve natuurstudie ook bescherming als doel hadden. Samen werkten zij aan de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Hoewel het gevaar van een vuilstort na de oprichting al geweken was, kocht deze vereniging in 1906 het bedreigde gebied aan. Deze tactiek, het aankopen van waardevolle natuurgebieden, zou in de periode tot de Tweede Wereldoorlog een van de belangrijkste manieren blijven om natuurgebieden en bepaalde dierenpopulaties te beschermen.⁷

Vanuit de politiek werd hier geen of nauwelijks aandacht aan besteed aangezien natuurbescherming volgens de heersende liberale opvattingen niet tot het beleidsterrein van de overheid hoorde. In een nachtwakerstaat moest Natuurbescherming een zaak blijven van particuliere initiatieven zoals Natuurmonumenten. Waar de overheid toch wetgeving aannam met betrekking tot de natuur was dit in deze beginperiode ingegeven door economische motieven. Een voorbeeld hiervan is de Wet tot bescherming van diersoorten nuttig voor landbouw en houtteelt uit 1880. Hierdoor kregen dieren die nuttig waren voor de productiviteit van de landbouw en houtteelt, waaronder voornamelijk een aantal vogelsoorten, een beschermd status. Ondanks het economische motief kon deze wetgeving rekenen op veel tegenstand van klassieke liberalen. De schade voor de landbouw was volgens de regering echter zo groot dat zij de kritiek toch trotseerde.⁸

Ook de oprichting van het Staatsbosbeheer in 1899 was voor het liberale kabinet-Pierson niet een stap die in de lijn der verwachtingen lag. Veranderende denkbeelden over de omgang met natuur uit de maatschappij begonnen door te dringen tot de wereld van het politiek bestuur. De belangrijkste motivaties om een overheidsorganisatie op te richten die zich bezig zou houden met het aanleggen van bossen waren echter nog steeds economisch. Bosbouw was een lange termijn investering waar de meeste particulieren geen interesse in hadden. Daarnaast zou bosbouw ervoor zorgen dat de woeste gronden die niet ontgonnen konden worden voor landbouw toch iets op zouden leveren. Het idee was dat de bodem gedwongen moest worden zoveel mogelijk op te brengen met het oog op het belang voor de natie. Zodoende was hier toch een taak voor de staat weggelegd.⁹

De particuliere verdedigers van de natuur, zoals de natuurhistorische verenigingen en de dierenbescherming, hadden voornamelijk esthetische en morele beweegredenen voor hun optreden.¹⁰ Die morele beweegredenen hingen in deze vroege periode voornamelijk samen met het beschavingsoffensief. Door de jeugd en arbeidersklasse eerbied voor de natuur en dieren bij te brengen zou de zedelijkheid verbeterd worden. Toch verdiende nog niet alle natuur het om beschermd te worden. Zo moest natuur bijvoorbeeld 'merkwaardig' zijn en zodoende het liefst ook interessant voor de wetenschap.¹¹ Bescherming van alle natuur was nog niet de inzet en veel betrokkenen waren ook niet per se tegenstanders van bijvoorbeeld jacht of ontginningen.¹²

Vanaf de jaren twintig van de twintigste eeuw werd recreatie voor de overheid ook een argument om natuurgebieden te behouden. Een steeds groter deel van de bevolking leefde in de steden. Mogelijkheden om het drukke stadsleven te ontvluchten waren volgens de overheid van groot belang voor de bevolking. In 1928 volgde dan ook wetgeving omtrent natuur zonder economisch motief, namelijk de natuurschoonwet. Deze was gericht op het behouden van landgoederen door subsidie te verstrekken aan de eigenaren ervan om het landgoed te onderhouden. Een voorwaarde was wel dat het landgoed opengesteld werd voor publiek. De toegenomen aandacht van de overheid voor

---

⁷ De Jong, *Tussen natuurontwikkeling en Landschaftsschutz*, 81; Van der Windt, *En dan*, 53-55.

⁸ Van der Windt, *En dan*, 43-44.

⁹ Buis, Verkaik en Dijs, *Staatsbosbeheer*, 11-14.

¹⁰ A. Peters, *Ontginning en werkverschaffing, en de opkomende natuurbescherming, van einde 19de eeuw tot de jaren 1940/41*, (Nijmegen, 1980), 24.

¹¹ De Jong, *Tussen natuurontwikkeling en Landschaftsschutz*, 81-82; Van der Windt, *En dan*, 44-45, 59, 248.

¹² Van der Windt, *En dan*, 49, 51.

natuurbescherming komt ook naar voren in de uitbreiding van het takenpakket van Staatsbosbeheer. In 1929 wordt het behoud van natuurschoon daar toegevoegd aan de doelstellingen, waarmee de overheid voor het eerst actief aan natuurbescherming deed.¹³

Door de alsmat toenemende bedreiging van natuurgebieden werden de natuurorganisaties steeds bezorgder en zodoende steeds mondiger in de verdediging van natuurgebieden.¹⁴ Vooral tijdens de economische crisis tijdens de jaren dertig van de twintigste eeuw verdwenen veel natuurgebieden door het groeiende aantal cultuurtechnische werken in dienst van de werkverschaffing. Aan het einde van de negentiende eeuw steunden landbouworganisaties een aantal wensen van natuurbeschermers nog, zoals de nuttige-dierenwet. Door de toenemende tegenstelling in de jaren dertig verslechterde de verhoudingen tussen natuurbeschermers en landbouworganisaties. Om de tegenwerking van landbouworganisaties en andere belanghebbenden tegen te gaan vormden de natuurbeschermers zich steeds meer om tot een sociale beweging met een politiek doel en een netwerk aan organisaties. Een aantal personen die binnen meerdere van deze organisaties actief waren, vormden belangrijke schakels in dit netwerk.¹⁵

De tactiek die gebruikt werd, het opkopen van natuurgebieden om ze te beschermen, kon er niet voor zorgen dat het verdwijnen van kostbare natuurgebieden een halt toe geroepen werd. De middelen die Natuurmonumenten tot haar beschikking had waren simpelweg niet voldoende. In 1932 besloten een aantal natuurorganisaties zodoende hun samenwerking te bestendigen in de nieuw op te richten Contact-Commissie inzake Natuurbescherming. Het aantal organisaties dat zich aansloot bij de Commissie groeide snel. De organisaties hadden allerlei verschillende achtergronden zoals recreatie, wetenschap en natuurlijk natuurbescherming. Niet alle organisaties hadden voor hun toetreding tot de Commissie natuurbescherming als doelstelling. Door hun toetreding werd dit echter voor alle organisaties onderdeel van hun doelstelling. Aangezien de bescherming van de natuur door gebieden op te kopen niet voldoende was, stelde de Commissie zich tot doel het overheidsbeleid ten aanzien van natuurbescherming actief te gaan beïnvloeden.¹⁶

---

¹³ De Jong, *Tussen natuurontwikkeling en Landschaftsschutz*, 84-85.

¹⁴ Peters, *Ontginning en werkverschaffing*, 25.

¹⁵ Van der Windt, *En dan*, 95; De Jong, *Tussen natuurontwikkeling en Landschaftsschutz*, 85.

¹⁶ Van der Windt, *En dan*, 102-103.

2. Positionering van het onderzoek

Literatuur over natuurbescherming voor de Tweede Wereldoorlog in Nederland bestaat voornamelijk uit overzichtswerken. Gezien de aard van deze werken is er nauwelijks sprake van een wetenschappelijk debat. Er zijn een viertal verschillende uitgangspunten te onderscheiden in de manier waarop het onderwerp benaderd wordt. Ten eerste zijn er werken over het veranderende denken over natuur. Daarnaast is er onderzoek gedaan naar de sociaaleconomische aspecten van natuur en de bescherming daarvan. Het overgrote deel van de literatuur bestaat ten slotte uit gedenkboeken zowel over personen als organisaties die van belang waren voor de bescherming van de Nederlandse natuur. De rol van de overheid is daarbij telkens sterk onderbelicht. Vaak komt dit thema wel aan bod maar slechts als bijkomende factor. Een verklaring hiervoor is te vinden in de achtergrond van het gros van de auteurs. Bijna allen zijn namelijk bioloog.

De verandering in het denken over natuur en de bescherming daarvan vormt bijvoorbeeld het uitgangspunt voor het promotieonderzoek van de bioloog Henny van der Windt uit 1995. 'Natuur' betekende binnen de natuurbeschermingsbeweging namelijk niet steeds hetzelfde, welke natuur bescherming verdiende stond ook niet vast en nieuwe begrippen over natuurbescherming deden steeds hun intrede. Hierin onderscheidt Van der Windt een aantal ontwikkelingen. Aan de hand van dat veranderende begrip bestudeert Van der Windt de ontwikkeling van de natuurbescherming en de organisaties die zich daarvoor inzetten in de praktijk in Nederland tussen 1880 en 1990. Over de relatie met de overheid blijft hij echter op de vlakte. Voor het uitgangspunt van Van der Windt is die relatie dan ook niet erg relevant.¹⁷

Daarnaast is natuurbescherming onderzocht in de context van sociaaleconomische factoren. De bioloog Peters onderzocht bijvoorbeeld hoe de gevolgen van ontginning van woeste gronden en werkverschaffing van invloed zijn geweest op de ontwikkeling van de natuurbescherming in Nederland. Als gevolg van de alsmaar toenemende ontginningen van woeste gronden nam de urgentie voor natuurbescherming toe. In reactie op het steeds snellere verdwijnen van natuur werden natuurbeschermingsorganisaties volgens Peters dan ook steeds mondiger. Aangezien de werkverschaffing voor een groot deel een project van de overheid was, besteed hij vergeleken met de meeste andere auteurs de nodige aandacht aan de rol van de overheid. Hierbij gaat het voor hem echter voornamelijk over de inhoud en niet over de relatie tussen de overheid en de natuurbeschermingsbeweging als zodanig.¹⁸

Vaker nemen overzichtswerken over natuurbescherming echter het idealisme van een belangrijk persoon uit de beweging als uitgangspunt. Hoewel het kan gaan om een werk met een biografische inslag wordt in de meeste gevallen alsnog het bredere verhaal verteld over de opkomst en ontwikkelingen die plaatsvonden op het gebied van natuurbescherming. Een voorbeeld is het proefschrift van de biologe Marga Coesèl uit 1993. Hierin vormt het leven van Jacob Heimans de rode draad maar de aandacht gaat daarbij vooral naar de ontwikkelingen die plaatsvonden op het gebied van natuurbescherming tijdens zijn leven.¹⁹ Ook recente werken, zoals het proefschrift van bioloog Frank Saris, kiezen deze invalshoek.²⁰

Naast personen vormen organisaties die zich bezighielden met de bescherming van natuur vaak het fundament voor een bestudering van natuurbescherming in Nederland. Vaak gebeurt dit in de vorm

---

¹⁷ Ibidem, 12-13, 21-22.

¹⁸ Peters, *Ontginning en werkverschaffing*, 25, 70.

¹⁹ Marga Coesèl, *Zinkvioletjes en zoetwaterwieren: J. Heimans (1889-1978): natuurstudie en natuurbescherming in Nederland* (Hilversum, 1993).

²⁰ Frank Saris, *Victor Westhoff (1916-2001): natuurbescherming als toevluchtsoord* (Leusden, 2018).

van gedenkboeken. Een voorbeeld is het gedenkboek voor honderd jaar Staatsbosbeheer. Hierin wordt uiteengezet hoe de organisatie haar werkzaamheden vervulde, hoe de opvattingen over natuurbescherming veranderden en wat natuur in moest houden. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de uitwisseling van ideeën met prominente personen binnen andere organisaties en binnen de natuurbeschermingsbeweging in het algemeen.²¹

Binnen de verschillende uitgangspunten voor de bestudering van natuurbescherming in Nederland voor de Tweede Wereldoorlog zijn een aantal thema's te onderscheiden die bij alle genoemde uitgangspunten in meer of mindere mate terugkomen. Een van die thema's is het ontstaan van een netwerk van natuurbeschermers en uitwisseling van ideeën daarbinnen. Zo spreekt Van der Windt vanaf de jaren dertig van een sociale beweging, wat hij definieert als "een netwerk van actoren met een eigen identiteit en een politiek doel...". Van der Windt heeft het dus uitdrukkelijk over een netwerk.²²

Naast dit nationale netwerk van natuurbeschermers is er veel aandacht geweest voor uitwisseling van ideeën en samenwerking op internationaal niveau. In de meeste gevallen wordt dan de invloed van denkbeelden uit andere landen op de Nederlandse denkers over natuurbescherming bekeken. In het werk van Van der Windt wordt bijvoorbeeld een aparte paragraaf gewijd aan buitenlandse invloeden, met name vanuit Duitsland, op de opkomst en de vorming van de natuurbeschermingsbeweging in Nederland.²³

Hoewel er dus uitgebreid aandacht is besteed aan de opkomst en ontwikkeling van natuurbescherming in Nederland vanuit een maatschappelijk, sociaaleconomisch of internationaal perspectief is er betrekkelijk weinig aandacht voor de rol die de overheid voor de Tweede Wereldoorlog speelde. In een aantal overzichtswerken is weliswaar een apart hoofdstuk of essay te vinden over de rol van de overheid of de wettelijke basis voor natuurbescherming, maar de aandacht gaat dan voornamelijk uit naar de periode na de Tweede Wereldoorlog. Een voorbeeld hiervan is het werk van Coesèl, Schaminée en Duuren, waarin een van de essays over wetten en regelgeving gaat. Daarin wordt slechts een aantal regels besteed aan de wetten over natuur van voor 1945.²⁴ Dit essay is daarin zeker niet uniek. Ook in haar onderzoek naar de samenhang tussen wetenschap en beleid op het gebied van natuurbescherming besteedt biologe Esther Turnhout slechts een paar zinnen aan beleid van voor de oorlog.²⁵ De rol van de overheid was weliswaar klein, maar daarmee niet minder interessant.

Een uitzondering is het werk van Peters. In zijn onderzoek naar de gevolgen van ontginning en werkverschaffing op de natuurbeschermingsbeweging bekijkt hij veelvuldig de rol van de overheid. Het onderwerp van dit onderzoek zorgt er ook voor dat hier niet aan te ontkomen valt. Hoewel het telkens vooral om de inhoudelijke kant gaat van de rol die de overheid speelt in een kwestie, blijkt daaruit ook veel over de manier waarop natuurbeschermers en de overheid of 'de politiek' contact met elkaar onderhielden.²⁶ Net als het werk van Peters, is het overgrote deel van de literatuur over natuurbescherming geschreven door biologen. De politieke kant van natuurbescherming past misschien minder bij hun expertise.

---

²¹ Buis, Verkaik en Dijs, *Staatsbosbeheer*, 33, 46.

²² Van der Windt, *En dan*, 59, 95.

²³ Ibidem, 30-39; Raf de Bont, 'Dieren zonder grenzen: Over wetenschap en internationale natuurbescherming', *Tijdschrift voor geschiedenis* 125:4 (2012), 520-535, alhier 521, 523-524.

²⁴ Coesèl, Schaminée en Duuren, *De natuur als bondgenoot*, 208.

²⁵ Esther Turnhout, *Ecological indicators in Dutch nature conservation: science and policy intertwined in the classification and evaluation of nature* (Amsterdam, 2003), 55.

²⁶ Peters, *Ontginning en werkverschaffing*, 83, 90.

Ondanks het gebrek aan aandacht ervoor was dat contact tussen de natuurbeschermingsbeweging en de staat er wel. De aandacht die in de literatuur uit de periode voor de Tweede Wereldoorlog uitging naar de rol van de staat is in recente literatuur niet meer aanwezig. Natuurbescherming wordt telkens benaderd vanuit de maatschappelijke bewegingen, waarbij de overheid een ondergeschikte rol speelde. Nu is het ook zo dat in Nederland, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Duitsland, natuurbescherming het in de beginperiode vooral moest hebben van het particuliere initiatief. Daarmee is nog niet gezegd dat de rol van de overheid niet bestudeert hoeft te worden, hoe beperkt die misschien ook was in vergelijking met andere landen of de periode na de Tweede Wereldoorlog.²⁷

In tegenstelling tot de hiervoor genoemde onderzoeken zal hier juist die politieke en bestuurlijke invalshoek centraal staan. De idealistische kant en het praktische, biologische stuk over de daadwerkelijke plannen en gebieden van de natuurbeschermers vormen hier juist de achtergrond. Daarbij wordt echter niet voorbijgegaan aan het feit dat het particuliere initiatief in Nederland van groot belang was voor de bewustwording van het belang van natuurbescherming. Voor het handelen van de overheid was de relatie met de particuliere initiatieven van groot belang. De vraag is hoe die relatie zich ontwikkeld heeft. Naar alle waarschijnlijkheid nam de invloed van deze organisaties toe doordat er in toenemende mate sprake was van institutionalisering van de relatie en overleg tussen de overheid en de natuurbeschermingsorganisaties. Daarnaast zal de bereidheid om samen te werken en naar elkaar te luisteren bij de beide partijen zijn toegenomen. In plaats van een scala aan verschillende organisaties staat hierbij het overleg orgaan van die organisaties centraal: de Contact-Commissie inzake Natuurbescherming. In deze Commissie werkte een groot aantal organisaties met verschillende achtergronden en wensen samen. In de Contact-Commissie werden al deze verschillende invalshoeken gehoord en uitgedragen waardoor de Commissie meerdere soorten organisaties die zich met de natuur bezighielden representeerde. Daarnaast had de commissie als een van haar doelen de politiek actief te beïnvloeden.²⁸

De relatie tussen de natuurbeschermingsbeweging via de Contact-Commissie en de staat zal onderzocht worden vanaf de oprichting van de Contact-Commissie in 1932, tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Het onderzoek zal hier eindigen aangezien er tijdens de oorlog niet veel gebeurde bij de Commissie. De in 1940 net benoemde voorzitter Goes van Naters bracht het grootste gedeelte van de oorlog in gijzeling door en de financiële middelen die de Commissie tot haar beschikking had droogden op. Na de oorlog ging men op andere voet verder, waardoor er moeilijk één lijn door te trekken valt.²⁹ De periode voor de Tweede Wereldoorlog is daarnaast interessant voor de natuurbescherming in Nederland aangezien er in deze periode een ongekend aantal ontginningen plaatsvond. Door de economische crisis was de werkeloosheid enorm toegenomen in de jaren dertig. Door werkelozen stukken land te laten ontginnen in het kader van de werkverschaffing werd geprobeerd de werkeloosheid terug te dringen. Hierdoor verdwenen veel natuurgebieden die volgens de natuurbeschermers van grote waarde waren. Dit zorgde voor een toegenomen inzet van de natuurbeschermingsbeweging.³⁰

In de komende hoofdstukken zal de onderzochte periode in drie fases worden opgedeeld. In de eerste fase komen de twee jaar na de oprichting van de Commissie aan bod. Toen werd er nog voornamelijk gepoogd de aandacht van de regering te krijgen. Hiervoor werden een aantal strategieën toegepast, zoals het betrekken van politiek invloedrijke personen bij het bestuur van de Commissie. De invloed van de Commissie bleef echter nog vrij gering. Tijdens de tweede fase, vanaf 1934, verschoof de

---

²⁷ Van der Windt, *En dan*, 35-36.

²⁸ Peters, *Ontginning en werkverschaffing*, 77; Van der Windt, *En dan*, 104.

²⁹ Saris, *Victor Westhoff*, 83.

³⁰ *Ibidem*, 33.

aandacht van de Commissie geleidelijk naar een meer structurele aanpak van de problemen omtrent natuurbescherming. Waar in de eerste fase de aandacht nog veel uitging naar afzonderlijke natuurgebieden die bedreigd werden, werd in de tweede fase meer ingezet op de wortel van het probleem. De natuurbeschermers kregen daarbij nog de nodige tegenslagen te verduren maar het overleg nam toe. In de derde fase leek het erop dat de Commissie enkele wezenlijke wensen, zoals een natuurbeschermingswet, in vervulling zou zien gaan. De Tweede Wereldoorlog zou voor een aantal belangrijke plannen echter roet in het eten gooien waardoor er voor de natuurbeschermers geen einde kwam aan hun werk.

Aangezien de bestaande literatuur over de relatie tussen particulier initiatief en overheid op het gebied van natuurbescherming erg summier is, werd voor dit onderzoek voornamelijk gebruik gemaakt van archiefmateriaal. Zo zijn er in het archief van de Contact-Commissie vele briefwisselingen te vinden tussen de Commissie en aangesloten organisaties, gemeentes, Kamerleden en ministers. Ook de notulen van de vergaderingen van het bestuur van de Commissie en van het bestuur met vertegenwoordigers van andere organisaties geven een goed beeld van de problematiek waar de natuurbeschermingsbeweging zich op dat moment mee bezig hield en de vooruitgang die geboekt werd. Behalve het archief van de Contact-Commissie is er ook gebruik gemaakt van het archief van de commissie ontwerp natuurbeschermingswet, aangezien de natuurbeschermingswet misschien wel het meest politieke doel van de Contact-Commissie was en daarnaast enkele relevante resultaten voor de natuurbescherming voortbracht. Daarnaast kon aan de hand van het archief van de commissie ontwerp natuurbeschermingswet een beter beeld gevormd worden van de overtuigingen en werkwijze van de overheid en de politiek in het algemeen. Hierbij zijn ook handelingen van Tweede Kamerdebatten een belangrijke aanvulling geweest.

3. Een voet tussen de deur

Tijdens de beginjaren van de Contact-Commissie inzake Natuurbescherming ontstond al het eerste contact tussen de Commissie en de overheid. Er was een aantal manieren waarop dit contact meteen gelegd werd. Zo zou het bestuur via invloedrijke personen een ingang vinden bij de politiek en daarnaast veelvuldig lokale problematiek aankaarten bij verschillende ministeries. Hoewel het contact er toen wel al was, viel er in deze eerste fase nog niet te spreken van volwaardig overleg. Het contact werd namelijk telkens vanuit de Contact-Commissie geïnitieerd. In veel gevallen was het aangesproken ministerie wel bereid te luisteren naar de bezwaren die de natuurbeschermers aandroegen maar werd er niet of nauwelijks toegegeven aan de wensen die de Commissie had. Het contact had daarnaast nog voornamelijk incidenteel en gericht op specifieke gevallen van bedreiging van de natuur.

Oprichting van de Contact-Commissie inzake Natuurbescherming

In 1931 kreeg Jacob Heimans lucht van plannen om in het Limburgse Geuldal een stuwbecken aan te leggen. Nadat hij dit bericht terugkoppelde bij de Nederlandse Botanische Vereniging besloot de voorzitter, Theodorus Weevers, een vergadering te organiseren met een aantal andere verenigingen die zich bekommerden om de natuur. Tijdens deze vergadering begin 1932 was ook Pieter van Tienhoven aanwezig in zijn functie als voorzitter van de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten. Samen kwamen zij met het idee een permanente organisatie op te zetten voor contact, die zodoende altijd op de hoogte zou zijn en snel kon handelen als er natuur bedreigd werd. Op 4 juni 1932 zag de Contact-Commissie inzake natuurbescherming het licht.³¹ Gelijk sloten zich een twintigtal organisaties aan met verschillende achtergronden als recreatie, wetenschap en natuurhistorie. Tegelijk stelde men toch enkele criteria aan de organisaties die betrokken zouden zijn bij de Commissie. De VVV werd bijvoorbeeld niet toegelaten omdat zij te weinig te maken zou hebben met landschap. Daarnaast was de Commissie huiverig met partijpolitiek geassocieerd te worden waardoor er aanvankelijk veel twijfel bestond over de toelating van de Natuurvrienden, die verbonden waren aan de arbeidersbeweging.³²

Zoals gezegd had de Commissie vrij snel na haar oprichting besloten dat het tijd werd voor een andere aanpak. Het aankopen van natuurgebieden die bedreigd werden liet voor de natuurbeschermers nog teveel natuur over die verdween of beschadigd raakte. Om de werkloosheid als gevolg van de economische crisis tegen te gaan werden namelijk werkverschaffingsprojecten opgezet. Veel van deze projecten bestonden uit cultuurtechnische werken zoals ontginningen en beeknormalisaties die de natuur vaak ingrijpend veranderden of deden verdwijnen. Hoewel verenigingen als Natuurmonumenten doorgingen met het aankopen van gebieden legde de Commissie zich toe op andere methoden, namelijk het beïnvloeden van de politiek en het geven van advies. Tijdens de eerste vergadering werd bijvoorbeeld gelijk besloten de minister per brief te vragen een deskundige op het gebied van natuurbescherming toe te voegen aan de commissie die over het stuwbecken in Limburg moest beslissen. Dit verzoek werd echter afgewezen.³³

---

³¹ Coesèl, *Zinkviooltjes en zoetwaterwieren*, 160.

³² Van der Windt, *En dan*, 103-104

³³ Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), archief Contact-Commissie inzake natuurbescherming (CC), 52: Stukken betreffende de plenaire vergaderingen van het bestuur met vertegenwoordigers van de aangesloten organisaties 1933-1939: kort verslag eerste vergadering 4-6-1932; Van der Windt, *En dan*, 103.

Invloedrijke personen als ingang

Om bij de overheid een voet tussen de deur te krijgen werden invloedrijke personen benaderd om zitting te nemen in het bestuur. Zo was de eerste secretaris, baron van Wijnbergen, burgemeester van Lisse en de in 1933 aangestelde voorzitter, Egbertus Beumer, tot vlak voor zijn aantreden Kamerlid geweest.³⁴ Uit een briefwisseling waarin de benoeming van Beumer aan bod komt blijkt hoeveel belang er gehecht werd aan zijn voormalige positie. “Dit is een zeer belangrijk feit voor onze Contact Commissie, omdat door den naam Beumer eraan te verbinden, haar geluid eerder zal worden gehoord in de Regeringsbureaux, waar het geluid niet krachtig genoeg kan klinken”, aldus van Tienhoven.³⁵

Behalve aantrekken voor een bestuursfunctie, werd er ook contact onderhouden met invloedrijke personen die gunstig gezind waren over de natuurbescherming. De Commissaris van de Koningin in Friesland, baron van Harinxma Thoe Slooten, werd bijvoorbeeld een brief geschreven over de dreiging voor de natuur in zijn provincie die uitging van de werkverschaffing. Nadat die de minister op de hoogte had gebracht was hij zeer verheugd de natuurbeschermers te kunnen mededelen dat de ontginningsmaatschappij die een waardevol natuurgebied in Friesland wilde ontginnen afzag van de onteigening van het gebied.³⁶ Ook Kamerleden werden gevraagd de problematiek waar de natuurbeschermers zich op dat moment mee bezighield aan te kaarten in het parlement. Beumer was voordat hij voorzitter werd van de Commissie bijvoorbeeld gevraagd of hij over het betreffende probleem Kamervragen kon stellen. Naast zijn goede naam speelde bij de benoeming van Beumer ook mee dat hij zich tijdens zijn Kamerlidmaatschap een aantal keren had ingezet om de natuurbescherming te helpen.³⁷

Zo stelde hij in december 1932 de schade aan de natuur die bij de ontginningen in dienst van werkverschaffing kwam kijken aan de orde in de Tweede Kamer. Vanuit de Commissie waren hierover zorgen geuit en was aan Beumer gevraagd of Kamervragen hierover niet zouden kunnen helpen. Enkele maanden later sprak Beumer de minister dan ook aan in de Kamer. Hoewel hij begrip toonde voor het belang van de werkverschaffing, betoogde hij dat de winsten daarvan niet opwogen tegen de nadelen voor de natuur. Hij wilde de minister dan ook vragen of er niet wat meer op het behoud van natuur gelet kon worden en of er daarnaast niet advies van deskundigen kon worden ingewonnen over de natuurhistorische waarde van een gebied, voordat het aangewezen werd voor de werkverschaffing.³⁸ Minister van Binnenlandse Zaken, Ruijs de Beerenbrouck, stemde ermee in te pogen meer aandacht aan de natuur te geven bij het organiseren van de werkverschaffing. Daarnaast toonde hij zich bereid stappen te doen richting overleg met de Contact-Commissie. Van Tienhoven was zeer bedreven in het leggen en onderhouden van contact met politieke bestuurders van zowel het rijk als lokaal niveau. Nu er contact gelegd was, zag had hij dan ook goede hoop voor het toekomstige werk van de Commissie. In een brief drukte hij de hoop uit dat na dit antwoord van de minister het werk van de Commissie de erkenning zou krijgen die het verdiende. Al vrij snel wist de Commissie dus de politiek binnen te dringen en zelfs een voet tussen de deur te krijgen bij het ministerie.³⁹

---

³⁴ Van der Windt, *En dan*, 104; Politiek Documentatie Centrum, ‘Dr. E.J. Beumer’, <https://www.parlement.com/id/vg09lky11ly3/e_j_beumer> [geraadpleegd op 16-04-2018].

³⁵ IISG, archief CC, 1: Algemene correspondentie 1932-1938: brief van Pieter van Tienhoven aan Jan Drijver van 24-6-1933.

³⁶ IISG, archief CC, 1: brief van Natuurmonumenten aan baron van Haninxma Thoe Slooten, 16-9-1932; brief van baron van Haninxma Thoe Slooten aan Natuurmonumenten, 27-12-1932.

³⁷ IISG, archief CC, 52: notulen van vergadering op 3-7-1933.

³⁸ IISG, archief CC, 1: brief van waarschijnlijk Van Tienhoven aan Beumer, 19-4-1932; Handelingen II 1932/33, 29, p. 945-946 (6-12-1932).

³⁹ Handelingen II 1932/33, 29, p. 945-946 (6-12-1932); IISG, archief CC, 1: brief van Van Tienhoven aan baron van Harinxma Theo Slooten, 30-12-1931; Marga Coesèl, ‘Biografie van P.G. van Tienhoven (1875-1953)’ *Heimans en*

Incidenteel contact met de overheid

Naast het inzetten van invloedrijke personen werden de verschillende ministeries waar natuurbescherming aan raakte veelvuldig per brief geïnformeerd over problemen die de Commissie ter oren waren gekomen. Natuurlijk werd altijd eerst geprobeerd de bedreiging van een natuurgebied op lokaal niveau te beslechten. Lokale natuurorganisaties waren voor de Contact-Commissie dan ook van cruciaal belang. Zij waren bekend met de natuurgebieden in hun regio en de waarde die die de verschillende gebieden hadden voor onder andere wetenschap en recreatie. Daarnaast speelden zij informatie over natuur die bedreigd werd door aan de Contact-Commissie. Vaak probeerden de lokale organisaties eerst een oplossing met de lokale instanties te bereiken. Pas als dat niet lukte stapte de Commissie naar de gemeente door brieven te schrijven. Als de bedreiging gevormd werd door cultuurtechnische werken deed de Commissie vaak tegelijk nog een keer een beroep op de betrokken ministeries. In veel gevallen werden deze projecten namelijk met financiële steun van de overheid uitgevoerd. De reacties van de ministers op de bezwaren over specifieke projecten waren echter nog maar weinig instemmend.⁴⁰

Zo deed de Contact-Commissie een oproep aan de minister van Binnenlandse Zaken over ontginningen in het kader van werkverschaffing die gepland stonden in de gemeente Kampen in Overijssel. Nadat dit plan de Commissie ter oren was gekomen schreef het bestuur een brief aan de gemeente Kampen en de minister waarin gevraagd werd eerst wetenschappelijk advies in te winnen over het betreffende gebied alvorens goedkeuring te geven aan de subsidiëring van de ontginning. Naar aanleiding van het bericht van de Contact-Commissie over de geplande ontginningen in Kampen was de minister in gesprek gegaan met de inspectie voor de werkverschaffing. Deze had aan de minister laten weten dat de natuurbeschermers als buitenstaanders slecht geïnformeerd waren. Het werk dat zij poogden te voorkomen was namelijk onderdeel van een groter plan waar men al lange tijd aan bezig was. De minister stelde daarop weliswaar voor dat de Contact-Commissie met de inspectie overleg zou voeren, maar dit alles mocht zeker niet te lang duren. De urgentie voor de werkverschaffing was hoog.⁴¹

Ook in Friesland waren er plannen voor een groot aantal ontginningen die de Commissie zorgen baarde. Hierover werd door de Commissie contact opgenomen met de minister van Onderwijs, kunsten en Wetenschappen (OKW). Over dezelfde kwestie was de lokale Friese natuurorganisatie It Fryske Gea weer in onderhandeling met de minister van Financiën, die daarover weer advies had gevraagd bij het ministerie van OKW.⁴² De problematiek rond natuurbescherming was in dit vroege stadium nog geen vast onderdeel van het takenpakket van één ministerie, zoals het voorbeeld van Friesland laat zien. Daarnaast kwamen de bedreigingen van de natuur uit allerlei verschillende hoeken als landbouw, stadsuitbreiding en jacht, “... zoodat de voorzitter van Natuurmonumenten en waarnemend voorzitter van de Contact-Commissie in Den Haag moesten wandelen van het eene Departement naar het andere, wanneer er iets viel glad te strijken”, schrijft Jac Thijsse.

Daarbij kwam nog dat een van de ministers misschien welwillend was om aan de wensen van de Commissie tegemoet te komen, maar een ander zijn medewerking niet wilde geven. Bij het ministerie van OKW stonden ze bijvoorbeeld eerder welwillend tegenover het belang van de natuurbescherming, terwijl Financiën en Economische Zaken liever voorrang gaven aan de werkloosheidsbestrijding. Dit maakte het werk van de Commissie niet eenvoudiger en bemoeilijkte vooral de bestendiging van een samenwerking met de verschillende ministeries. Ook voor de ministers zelf maakte deze situatie het lastig om beleid over natuurbescherming te vormen. Zoals in de situatie van Friesland was het vaak

---

Thijsse Nieuwsbrief nr. 28 <<http://www.heimansenthijsssestichting.nl/natuurbeschermers/biografie-p-g-tienhoven/>> [geraadpleegd op 19-4-2018].

⁴⁰ IISG, archief CC, 1.

⁴¹ IISG, archief CC, 1: briefwisseling tussen CC en minister van Binnenlandse Zaken, 21-1-1933 en 1-4-1933.

⁴² IISG, archief CC, 1: brief van CC aan minister van OKW, 17-6-1932.

noodzakelijk onderling overleg te voeren voordat zelfs maar een antwoord kon worden gegeven op de vragen van bezorgde natuurbeschermers.⁴³

Toch deed de Commissie een poging om naast de zojuist beschreven incidentele oproepen tot bescherming van de natuur, ook een adviespositie voor bij toekomstige werken te verkrijgen. Tijdens de eerste vergadering van de Commissie op 4 juni 1932 werd hiertoe een motie aangenomen die gericht zou worden aan verschillende ministers en aan alle gedeputeerde staten. Hierin werd gevraagd dat bij alle toekomstige plannen die de natuur konden aantasten en gesteund zouden worden door overheidssubsidies, het advies van wetenschappelijke, recreatieve en culturele verenigingen of deskundigen zou worden gehoord. Een dergelijk verzoek had de Commissie ook gedaan in het geval van het stuwbekken in Limburg. Nu werd het inwinnen van advies echter gesteld als een maatregel die bij alle projecten die overheidssteun genoten ingezet zou moeten worden. Terwijl het verzoek om advies te geven over het stuwbekken nog werd afgewezen, had deze motie al iets meer succes. De verschillende provincies lieten weten in het vervolg advies van een deskundige in te winnen en ook de gemeentes te instrueren dat te doen door de motie onder de gemeentebesturen te verspreiden. Daarnaast werd een antwoord van minister Ruijs de Beerenbrouck in antwoord op Kamervragen van Beumer gezien als een aanvaarding van de motie. De minister was in ieder geval van plan stappen te zetten richting overleg met de Contact-Commissie.⁴⁴

Conclusie

Tijdens de eerste fase was het de Commissie gelukt een voet tussen de deur te krijgen en zichzelf bekend te maken bij de verschillende ministeries die betrokken waren bij de omgang met de Nederlandse natuur. Met de motie was vrij snel het doel van de Contact-Commissie aan de regering overgebracht. Daarnaast zorgden invloedrijke bestuursleden en het onvermoeibaar aankaarten van natuurbedreigingen ervoor dat de Contact-Commissie snel een voet tussen de deur wist te krijgen bij de overheid. Tegelijkertijd had de overtuigingskracht van de bestuursleden daarbij nog niet veel resultaten opgeleverd. Veel natuurgebieden waarvoor de Commissie zich inzette verdwenen alsnog en het is daarnaast maar de vraag hoe serieus de regering de natuurbeschermers en hun wensen nam. Andere belangen als werkloosheidsbestrijding hadden voor de regering overduidelijk de overhand, terwijl natuurbescherming toch meer een bijzaak was.

---

⁴³ Jacobus Pieter Thijssse, *Natuurbescherming en landschapsverzorging in Nederland* (Amsterdam, 1946), 46.

⁴⁴ IISG, archief CC, 52: kort verslag eerste vergadering 4-6-1932; motie van de CC aan de ministers van Binnenlandse Zaken, Defensie, Economische Zaken en Arbeid, Financiën, OKW, Waterstaat en de Gedeputeerde Staten van de verschillende gewesten, 8-1932; reacties van de provincies, verschillende datums.

4. Een plek aan de tafel?

In de tweede fase begaf de Contact-Commissie zich als het ware in een overgangssituatie. In de literatuur wordt doorgaans een beeld geschetst van de motie als overwinning voor de Commissie. Hiermee zou de kous af zijn en was de Commissie een geaccepteerde gesprekspartner van de regering geworden.⁴⁵ Aan die bewering kleven echter een aantal onjuiste aannames. Zo bleek het in de praktijk vaak nog anders te verlopen. Uit talloze briefwisselingen blijkt dat de regering in de ogen van de Commissie vaak verzuimde haar advies in te winnen of de Commissie zelfs maar op de hoogte te brengen van plannen die de natuur konden aantasten. Dit tot grote frustratie van de bestuursleden en aangesloten organisaties. Gedurende deze tweede fase leek de regering zo nu en dan wel meer begrip te tonen voor de wensen van de Commissie. Daarnaast nam het overleg tussen verschillende partijen weldegelijk toe. Dit overleg vond weliswaar niet altijd plaats met de Commissie zelf maar was wel mede aan haar aandringen te danken. De Commissie leefde door de motie echter in de veronderstelling dat met haar zelf overleg zou worden gevoerd waardoor zij vaak alsnog ontevreden was met het handelen van de overheid.

Op de Veluwe werden in 1933 bijvoorbeeld een aantal werkverschaffingsprojecten uitgevoerd waar overheidssteun aan was verleend. Daarbij was advies ingewonnen van een landschapsarchitect, waardoor de schade beperkt was gebleven in de ogen van de natuurbeschermers. De schade was volgens de Commissie echter beduidend minder geweest als de Commissie zelf tijdig op de hoogte was gebracht. Het werd dan ook een goed idee geacht de aandacht van de regering te vragen voor de belofte die gedaan zou zijn als gevolg van de motie. Daarbij zou nogmaals een verzoek gedaan worden aan de regering om te zorgen dat bij werken die gesubsidieerd werden door de overheid en de natuur konden aantasten het advies van de Commissie tijdig zou worden gevraagd.⁴⁶

Dat er in de literatuur vanuit wordt gegaan dat de Commissie kon rekenen op een adviesfunctie is dus niet vreemd. Dat deed de Commissie zelf namelijk ook. Het is echter maar de vraag of de Commissie hier terecht klaagde. In haar motie had zij de regering namelijk gevraagd advies in te winnen van wetenschappelijke, recreatieve en culturele verenigingen of deskundigen. Hierbij noemde zij niet specifiek de Contact-Commissie of daarbij aangesloten organisaties. Daarnaast is er nauwelijks te spreken van een belofte waar de regering aan herinnerd zou moeten worden. In tegenstelling tot de provincies reageerde de regering niet op de motie van de Commissie. De regering had slechts bij monde van minister Ruijs de Beerenbrouck in antwoord op Kamervragen van Beumer aangegeven stappen te nemen richting overleg met de Contact-Commissie. De motie werd in zijn antwoord niet genoemd en een belofte om in alle gevallen waarbij natuur bedreigd zou kunnen worden het advies van de Commissie in te winnen was ook nooit gedaan.⁴⁷

Commissie-Weevers

Daarmee is niet gezegd dat de Commissie niets had bereikt met haar motie. Haar geluid was zeker doorgedrongen tot de regering, onder andere dankzij de inzet van Kamerleden en andere invloedrijke personen. Enig geduld was geboden. In 1934 zou de motie namelijk toch mede ertoe leiden dat er advies zou worden ingewonnen over de bescherming van de natuur. Toen Staatsbosbeheer in 1929 naast bosbouw ook natuurbescherming als taak kreeg, stelde de voorzitter van het Staatsbosbeheer een informele adviescommissie in. Deze commissie zou in 1934 dankzij een besluit van de regering een officieel karakter krijgen en omgedoopt worden tot de Commissie van Advies inzake de

---

⁴⁵ Saris, *Victor Westhoff*, 34; Van der Windt, *En dan*, 104-105; De Jong, *Tussen natuurontwikkeling en Landschaftsschutz*, 84.

⁴⁶ IISG, archief CC, 1: Brief van Natuurmonumenten aan CC, 15-11-1933.

⁴⁷ Handelingen II 1932/33, 29, p. 945-946 (6-12-1932)

Natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer. Daarnaast werd het takenpakket van die commissie verruimd. Behalve het adviseren van Staatsbosbeheer over diens terreinen mocht deze commissie ook advies uitbrengen over het beschermen van natuurschoon bij ontwateringswerken en ruilverkaveling buiten het Staatsbosbeheer om.⁴⁸

Prof. Dr. Th. Weevers was voorzitter van deze commissie, die zodoende ook wel commissie-Weevers genoemd werd. Tijdens het eerste jaar van de Contact-Commissie was Weevers ook daar voorzitter geweest. Bij zijn aanstelling bij de Contact-Commissie was dan ook van tevoren duidelijk dat zijn voorzitterschap van tijdelijke aard zou zijn. In juli 1933 motiveerde Weevers zijn aftreden bij de Contact-Commissie. Dat Weevers bij beide commissies voorzitter was, zou voor buitenstaanders verwarring kunnen veroorzaken. Hij zag namelijk het werk van de, dan nog officieuze, adviescommissie van het Staatsbosbeheer steeds verder toenemen en voorzag dat zij in de toekomst advies zou inwinnen bij de Contact-Commissie, waarmee Weevers in feite zichzelf van advies zou voorzien. Voor de Contact-Commissie zelf leverde de motie zo nu en dus ook een indirecte adviesfunctie op.⁴⁹ In 1935 zou de Contact-Commissie bijvoorbeeld de commissie-Weevers bijstaan bij het inventariseren van het Nederlandse natuurschoon, nadat dit werk enige tijd was stilgelegd vanwege een tekort aan middelen.⁵⁰

Hoewel er door de instelling van de commissie-Weevers vanaf 1934 een officieel adviesorgaan was wat betreft natuurbescherming, had dat geen betrekking op de werkverschaffing en cultuurtechnische werken. Voor de Contact-Commissie was er zodoende nog genoeg werk te verrichten. Zo waren er grote zorgen over de werkzaamheden in de gebieden die beheerd werden door de afdeling Domeinen van het ministerie van Financiën. Binnen de afdeling zou de notie dat het land productief gemaakt moest worden te overheersend zijn, waar het behoud van natuur onder leed. Besloten werd dat hierover geschreven zou worden aan de minister en dat daarnaast wederom overleg wenselijk zou zijn met de minister van Sociale Zaken. Naast de zorgen over de werkzaamheden van de afdeling Domeinen zal daarbij nogmaals aan de minister gevraagd worden bij alle voorkomende werken die de natuur zouden aantasten vooraf advies in te winnen. Bij het verschaffen van dat advies zag het bestuur van de Commissie een belangrijke rol weggelegd voor de lokale natuurorganisaties. Behalve dat de Contact-Commissie het overleg met de minister zou voeren, trad zij coördinerend op in het overleg tussen de lokale organisaties en de ontginningsmaatschappijen en rijksinspecteurs voor de werkverschaffing. Het bestuur vernam dan ook graag van de lokale organisaties wie in iedere provincie de adviestaak op zich zou nemen.⁵¹

Een krap jaar later werd, onder verwijzing naar een verzoek van de Contact-Commissie aan de Minister Raad, besloten de bevoegdheden van de commissie-Weevers verder uit te breiden. De minister van Landbouw en Visscherij vermeldde op 14 april 1937 aan de commissie-Weevers dat hij de ministers van Financiën, Waterstaat en Sociale Zaken had verzocht het advies van die commissie in te winnen bij werken waar de belangen van de natuur in het geding konden komen. Daarnaast kreeg de commissie met dit besluit ook de bevoegdheid om dat advies vanuit eigen beweging uit te brengen. Hiermee zou het geluid van de natuurbeschermers nu ook gehoord worden in kwesties omtrent onder

---

⁴⁸ Peters, *Ontginning en werkverschaffing*, 84; Nationaal Archief (NA), archief Commissie Ontwerp Natuurbeschermingswet, 1938-1942, nummer toegang 2.11.37.01, 2: correspondentie van de commissie: besluit ministerie EZ, 14-2-1934.

⁴⁹ IISG, CC, 52: notulen 3-7-1933.

⁵⁰ Buis, Verkaik en Dijs, *Staatsbosbeheer*, 73; IISG, archief CC, 1: brief van het ministerie van Sociale Zaken aan verschillende rijksinspecties voor de werkverschaffing, 28-8-1936.

⁵¹ IISG, archief CC, 1: verslag van de vergadering van de Contact-Commissie van 24-6-1936.

andere werkverschaffing en ontginningen. Deze uitbreiding van de bevoegdheden werd in 1938 van kracht.⁵²

Samenwerkingsbereidheid

Een andere verandering in de tweede fase had betrekking op de houding van de Contact-Commissie ten aanzien van ontginningsmaatschappijen en landbouworganisaties. Tijdens de jaren twintig en dertig nam de omvang van de ontginningen ongekend toe. Dit zorgde ervoor dat natuurbeschermers lijnrecht tegenover ontginners en landbouwers kwamen te staan. De natuurbeschermers werd voornamelijk verweten dat zij het belang van de natuur boven het maatschappelijk belang stelden. Er was namelijk sprake van een voedseltekort waardoor grond die voor landbouw geschikt kon zijn nou eenmaal ontgonnen moest worden. Natuurgebieden moesten maar gesticht worden op grond die verder ook niets op zou leveren. Van de kant van de natuurbeschermers kwam vervolgens weer het verwijt dat de ontginningen financieel gezien vaak niets opleverden en de ontgonnen stukken land vaak ongebruikt bleven waardoor natuur voor niets was verdwenen.⁵³

In de krant werd door beide partijen de ander ervan beschuldigd het verkeerde belang te dienen. Voor de oprichting van de Contact-Commissie raakte van Tienhoven bijvoorbeeld al meermaals verzeild in een woordenwisseling in het *Handelsblad* met een hoge functionaris van een van de grote ontginningsbedrijven, de Nederlandse Heide Maatschappij. Ook Cleyndert, toekomstig bestuurslid bij de Commissie, mengde zich uiteindelijk in de strijd. Hoewel ontginningen zeker nuttig konden zijn, was er een ware ontginningswoede ontketend waarbij veel natuur verdween die een grotere waarde had dan het ontgonnen stuk grond, aldus de heren natuurbeschermers.⁵⁴

Zoals gezegd veranderde in de loop van de tweede fase langzaam de houding van de Contact-Commissie. In 1936 werd tijdens een vergadering van de bij de Commissie aangesloten organisaties gesproken over de totstandkoming van een natuurbeschermingswet. De voorzitter van It Fryske Gea wees voorzichtig op de belangen van de landbouwkringen waar toch rekening mee gehouden moest worden. Beumer erkende daarop dat er niet in het wilde weg op aangedrongen kon worden dat gebieden aangemerkt zouden worden tot natuurmonument. Daarbij werden mogelijkheden gesignaleerd voor overleg en samenwerking.⁵⁵

In 1938 signaleerde ook Koster in zijn overzichtswerk over de Nederlandse natuurbescherming dat beide partijen steeds meer hun best deden om elkaar te begrijpen. In 1937 had de Contact-Commissie bijvoorbeeld een bijeenkomst georganiseerd waarbij het vraagstuk van de werkverschaffing en het natuurschoon centraal stond. Ook de Commissie zag namelijk in dat werkverschaffing noodzakelijk was en dacht dan ook graag mee hoe dit het beste te verenigen viel met bescherming en behoud van de natuur. Zo werd tijdens vergaderingen door sommigen het idee geopperd de werkverschaffing in dienst te stellen van de bescherming en het behoud van de natuur. Deze particuliere pogingen tot toenadering waren echter niet genoeg in de ogen van de natuurbeschermers. Hoewel de commissie-Weevers al een adviesfunctie had gekregen was er nog geen sprake van daadwerkelijk overleg of samenwerking tussen de natuurbeschermers en de voorstanders van ontginningen. De overheid had veel meer organisatorische mogelijkheden om een gedegen overleg en samenwerking tot stand te brengen. Alleen dan zou een toekomstbestendige oplossing te vinden zijn.⁵⁶

---

⁵² NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 2: brief ministerie van landbouw en visscherij aan de Commissie van advies inzake de natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer, 14-4-1937; brief van de Contact-Commissie aan de Raad van Ministers van 3-11-1936; Buis, Verkaik en Dijs, *Staatsbosbeheer*, 74.

⁵³ Saris, *Victor Westhoff*, 26-29.

⁵⁴ *Ibidem*, 28-29.

⁵⁵ IISG, archief CC, 52: notulen 24-6-1936.

⁵⁶ F. Koster, *Natuurbescherming in Nederland* (Haarlem, 1938), 160-163; IISG, archief CC, 52: notulen 14-6-1936.

De verandering in de verstandhouding tussen de natuurbeschermers en de ontginners betekende ook dat de Contact-Commissie bereid was mee te denken over oplossingen voor de problematische tegenstelling tussen natuurbescherming en werkverschaffing en ontginningen in het algemeen. In plaats van slechts te vragen de natuur te ontzien, ging de Commissie steeds meer meedenken over alternatieven en compromissen. Behalve de toenadering op het particuliere vlak was er volgens de Commissie ook meer overleg nodig met de politieke actoren op het gebied van de werkverschaffing. In 1937 werd daarvoor zelfs het initiatief genomen vanuit het ministerie van Sociale Zaken. Zij wilden graag een regeling tot stand brengen tussen het ministerie en een centrale natuurorganisatie om conflicten te voorkomen bij ontginning en werkverschaffing.⁵⁷

Tijdens een bespreking met een vertegenwoordiger van het ministerie werd aangeraden de Contact-Commissie aan te schrijven als er behoefte was aan advies. Vervolgens zou de Commissie kunnen beslissen of er bij een van de aangesloten verenigingen met meer expertise over de problematiek nader advies zou worden ingewonnen. De Commissie zou daarmee een coördinerende rol gaan vervullen tussen de instanties voor ontginning en werkverschaffing en de bij haar aangesloten organisaties. Daarnaast opperde de vertegenwoordiger van het ministerie het idee om bij alle lokale Commissies voor de Werkverschaffing ook een vertegenwoordiger van de natuurbeschermers te laten aanschuiven.⁵⁸

Op initiatief van de Contact-Commissie werd later weer de Directeur-Generaal van de afdeling Werkverschaffing en Steunverlening aan het ministerie van Sociale Zaken uitgenodigd om een vergadering van de Contact-Commissie bij te wonen. Hiermee hoopte de Commissie te laten zien dat ook de natuurbeschermers het belang van werkverschaffing inzagen en hierover graag in overleg wilden treden. "...mijn vaste overtuiging is, dat vele moeilijkheden en tegenstrijdigheden bij gemeen overleg zouden kunnen worden opgelost, omdat zij voor een groot deel ontstaan door het niet bekend zijn met elkanders inzichten of uit misverstanden" schreef van Tienhoven aan de Directeur-Generaal nadat die aanwezig was geweest bij de vergadering.⁵⁹

De verhouding werd steeds beter. Tegen het einde van de tweede fase in 1938 was er zeker nog steeds sprake van tegengestelde belangen maar was ook het besef gegroeid dat de twee partijen elkaar tegemoet zouden moeten komen. Er viel veel meer te bereiken voor de bescherming van de natuur door het voeren van overleg. Door de verandering van houding kon de Contact-Commissie benaderd worden als een serieuze, professionele gesprekspartner die niet alleen oog had voor de eigen zaak. Deze ontwikkeling zette zich ook na 1938 nog voort. Zo werd de Commissie uitgenodigd om lezingen over het belang van natuurbescherming te houden tijdens de landbouwweek. Wederom zou hier centraal staan dat veel conflicten slechts ontstonden door gebrek aan kennis van elkaars inzichten.⁶⁰

Plan-Westhoff

Hoewel er vooruitgang leek te zitten in het overleg tussen natuurbeschermers en de overheid bleven zich tegenslagen voordoen. Terwijl het ministerie van Sociale Zaken toenadering zocht tot de natuurbeschermers werd daar ook gewerkt aan een onderzoek over de mogelijkheden voor werkverschaffing. Hierbij werd het advies van de natuurbeschermers echter niet gehoord. De toenmalige premier Colijn had aangegeven zeer ontevreden te zijn over de geringe resultaten die geboekt werden met de werkloosheidsbestrijding. De kosten die gemaakt werden waren torenhoog en volgens de premier stond daar weinig tegenover. De minister van Sociale Zaken, op dat moment

---

⁵⁷ IISG, archief CC, 1: brief van Natuurmonumenten aan Cleyndert Azn, 16-7-1937.

⁵⁸ IISG, archief CC, 1: verslag van onderhoud met Mr. v.d.Berg, 21-7-1937.

⁵⁹ IISG, archief CC, 1: brief van Natuurmonumenten aan Mr D.G. Draayer, 11-4-1938.

⁶⁰ Peters, *Ontginning en werkverschaffing*, 117.

Romme van de RKSP, besloot daarop dat de werkverschaffing uitgebreid diende te worden. Colijn ging akkoord.⁶¹

In 1938 kwamen de bevindingen van het onderzoek naar mogelijkheden voor werkverschaffing naar buiten in wat het plan-Westhoff genoemd zou worden. Westhoff was op dat moment rijksinspecteur voor de werkverschaffing en groot voorstander van ontginningen. In het plan raadde hij dan ook aan werkelozen vooral aan het werk te zetten met cultuurtechnische werken, waaronder het ontginnen van stukken land. Voor ongeschoolde arbeiders zou dit werk namelijk geen probleem moeten vormen. Zolang er met een aantal technische moeilijkheden rekening gehouden zou worden, zou een snelle uitbreiding van het aantal ontginningen geen problemen ondervinden. Geen van die moeilijkheden was het verdwijnen van natuur.⁶²

Bij de natuurbeschermers zorgde het plan dan ook voor de nodige verontwaardiging. Het bood nog enige soelaas dat Colijn in antwoord op Kamervragen over het plan had gezegd “het plan is niet een dokters-recept; de Regeering moet daaruit kiezen wat wenschelijk is om uit te voeren.” Het leek er door de woorden van Colijn op dat er nog discussie mogelijk was over de uitvoering van het plan.⁶³ In tegenstelling tot veel geschokte natuurbeschermers hield de Contact-Commissie zich in de woelige nasleep van de publicatie dan ook tamelijk op de vlakte. Een aantal pleidooien van tegenstanders werden weliswaar gesteund maar met een uitgebreide reactie kwam de Commissie zelf niet.⁶⁴ In de bestuursvergadering werd door Beumer besloten een open houding aan te nemen die in de lijn lag van de hiervoor besproken bereidheid tot overleg. In plaats van slechts kritiek te leveren op het plan zou hij graag zien dat tegenstanders ook met alternatieven kwamen.⁶⁵

De aanpak waar uiteindelijk toe besloten werd stoelde sterk op het toegenomen vertrouwen in de tegenpartij. Waar voorheen de ontginners en landbouwers vaak als onredelijk of bezeten van een ontginningswoede werden afgeschilderd zag het bestuur van de Contact-Commissie nu mogelijkheden voor redelijk overleg. Een beginpunt moest volgens sommigen gevormd worden door een minimum lijst op te stellen. Hier zouden de belangrijkste natuurgebieden op moeten staan waarover de Commissie zonder enige twijfel kon zeggen dat de waarde van die gebieden zo groot was dat ze absoluut niet ontgonnen mochten worden. Anderen, die minder vertrouwen hadden in de tegenpartij, zagen in een dergelijke aanpak echter juist een risico. Zij waren bang dat een minimumlijst gezien zou worden als een vrijbrief om al het andere zonder overleg te kunnen ontginnen. Het bestuur van de Contact-Commissie besloot ondanks twijfels van sommigen toch een minimumlijst op te stellen en ernaar te streven de belangen van natuurbescherming en werkverschaffing naast elkaar de behartigen.⁶⁶ Hoewel in de literatuur vaak gezegd wordt dat het plan-Westhoff bij de natuurbeschermers insloeg als een bom, lijkt de ophef binnen de Contact-Commissie mee te vallen. Uiteindelijk kwam er van het plan ook weinig terecht door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.⁶⁷

---

⁶¹ P. de Rooy, *Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding 1917-1940* (Amsterdam, 1979), 178-188.

⁶² Ir. J. Th. Westhoff, *De directe mogelijkheden der werkverschaffing bij de werkloosheidsbestrijding* (Zwolle, 1938), 96-98.

⁶³ Peters, *Ontginning en werkverschaffing*, 116.

⁶⁴ *Ibidem*, 113.

⁶⁵ IISG, archief CC, 39: notulen en vergaderstukken van het bestuur 1932-1939, notulen van 17-1-1939.

⁶⁶ IISG, archief CC, 52: verslag van de plenaire vergadering van 14-4-1939.

⁶⁷ H.P. Gorter, “Natuurbehoud tussen Van Eeden en Westhoff; grepen uit de historie”, *De Levende Natuur* 88:1 (1987), 29-35, alhier 31; Peters, *Ontginning en werkverschaffing*, 111.

Conclusie

Terwijl de overheid op sommige vlakken stug door leek te gaan met de ontginningen laten de voorbeelden uit dit hoofdstuk tevens zien dat het overleg in deze fase toenam. Dat er nog steeds veel natuur zou verdwijnen zag de Commissie steeds meer als onvermijdelijk. Het belangrijkste doel werd voor de Commissie in toenemende mate dat de belangenbehartigers van natuurbescherming een plek aan de tafel zouden krijgen en gehoord werden bij het opstellen van plannen voor ontginningen. Hierbij was het niet zozeer zaak dat de Contact-Commissie zelf betrokken zou worden bij overleg. Ook de commissie-Weevers en de lokale natuurorganisaties werden hiervoor van groot belang geacht. Op dit gebied was weldegelijk vooruitgang geboekt in deze tweede fase. De adviesfunctie van de commissie-Weevers was stapsgewijs uitgebreid en daarnaast was er bij alle betrokken partijen meer bereidheid elkaars standpunt te begrijpen gekomen. De regering benaderde in een enkele situatie nu zelfs de Commissie in plaats van andersom. Door dat grotere begrip van de Contact-Commissie voor de problemen waar de regering nu eenmaal mee te maken had, werd zij realistischer in haar verzoeken en toegankelijker voor overleg. Als dat overleg er vervolgens kwam verliep het ook soepeler aangezien beide partijen minder verstard waren en elkaar beter begrepen.

5. Toenemende betrokkenheid van de overheid

Uitgezonderd de adviesfunctie van de commissie-Weevers was de tweede fase nog sterk gericht op informeel overleg tussen de overheid en de natuurbeschermers. In de derde fase zou er meer aandacht komen voor echte beleidsvorming vanuit de overheid betreffende natuurbescherming. Bij de regering en de overheid drong het steeds meer door dat er nauwelijks natuur over zou blijven als er geen verandering in overheidsbeleid zou komen. Zo werd er daadwerkelijk werk gemaakt van een natuurbeschermingswet, kwam er een geïnstitutionaliseerd, permanent advies- en overlegorgaan waarbij alle partijen betrokken waren en werd een rapport over de Nederlandse natuur van onder andere de Contact-Commissie een basis voor het beleid van de overheid. Dat betekende niet dat de Contact-Commissie haar werk als voltooid zag. Het werk van de overheid werd op de voet gevolgd en regelmatig van commentaar voorzien. Daarnaast bleef de Commissie zich inzetten om met goed overleg de impact van de ontginningen en het plan-Westhoff te temperen.

Natuurbeschermingswet

Na lang aandringen werd er in 1938 een commissie ingesteld die zich bezig zou gaan houden met het ontwerpen van een natuurbeschermingswet. Deze wet was al in 1928 in de troonrede aangekondigd tegelijkertijd met de Natuurschoonwet. Die laatste werd datzelfde jaar nog van kracht. Daarmee waren de natuurbeschermers echter zeker niet tevreden. Aan de Natuurschoonwet kleefden behoorlijk wat nadelen in hun ogen. Om te beginnen gold deze wet alleen voor bossen en niet voor natuur in bredere zin, zoals bijvoorbeeld heide en plassen. Daarnaast zorgde de wet niet voor een langdurige bescherming van het gebied. De eigenaar van het land kon zijn landgoed onder de natuurschoonwet plaatsen om op die manier minder belasting te hoeven betalen. Er was echter geen termijn aan verbonden waardoor de landeigenaar het landgoed op ieder moment kon terugtrekken als natuurschoon zonder het genoten belastingvoordeel terug te hoeven betalen. Dit was vooral een probleem aangezien landeigenaren hun landgoed onder de natuurschoonwet konden plaatsen tot de kap van de bomen op het terrein genoeg op zou leveren. Van natuurbescherming kwam onder deze wet weinig terecht.⁶⁸

Des te meer reden om haast te maken met een echte natuurbeschermingswet. Vanaf de aankondiging deden natuurbeschermers en organisaties meermaals een beroep op de overheid om haast te maken met de beloofde natuurbeschermingswet. In zijn vergelijking van natuurbescherming in verschillende landen constateerde G.A. Brouwer, die bij verschillende natuurorganisaties actief was, in 1931 dat de Nederlandse overheid ernstig tekort schoot op het gebied van natuurbescherming. Het aannemen van een natuurbeschermingswet zou daar verandering in brengen.⁶⁹ Ook Thijsse en Koster vroegen in meerdere publicaties om haast te maken met deze wet.⁷⁰ Vanaf haar oprichting werd ook door de Contact-Commissie bij verschillende instanties gepleit voor degelijke wetgeving omtrent natuurbescherming.⁷¹

In juli 1933 werd het ministerie van Economische Zaken een motie toegestuurd met daarbij een memorie. Hierin werd de regering verzocht haast te maken met een natuurbeschermingswet, waar verschillende soorten natuur onder konden vallen en ook planten en dieren bescherming mee zouden krijgen. De natuurschoonwet schoot op deze vlakken namelijk zeer tekort en had wat betreft de natuurbeschermers nauwelijks geholpen bij de bescherming van de natuur.⁷² In de memorie wordt

---

⁶⁸ IISG, archief CC, 1: memorie betreffende natuurbeschermingswet (3-7-1933); Koster, *Natuurbescherming in Nederland*, 214-215.

⁶⁹ G. Brouwer, *De organisatie van de natuurbescherming in de verschillende landen* (Amsterdam, 1931), 75.

⁷⁰ Thijsse, *Natuurbescherming en landschapsverzorging*, 41; Koster, *Natuurbescherming in Nederland*, 14.

⁷¹ IISG, archief CC, 52: notulen 3-7-1933.

⁷² IISG, archief CC, 119: Correspondentie en overige stukken 1933-1960: brief van de CC aan de minister van Economische Zaken, 18-7-1933.

daarnaast uitgelegd dat de uitvoering van de wet niet meer financiële middelen mocht vragen dan de natuurschoonwet, aangezien de natuurbeschermingswet dan hoogstwaarschijnlijk zou worden afgewezen gezien de moeilijke financiële omstandigheden van dat moment.⁷³

Uit de reactie van de minister blijkt dat dit inderdaad het grote struikelblok is voor de natuurbeschermingswet. Er waren op dat moment vanwege de crisis simpelweg niet genoeg middelen om een dergelijke wet op te stellen en uit te voeren. Het schrijven van de Commissie was echter wel aanleiding geweest voor de minister om met zijn collega's van OKW, en Financiën in overleg te treden. Daar was besloten dat een mogelijke wet op dat moment niets mocht kosten. Indien de Contact-Commissie ideeën had voor maatregelen die geen kosten met zich mee zouden brengen, vernam de minister het graag. Wat volgde was een briefwisseling waarin beide partijen haast langs elkaar heen praatten. De Contact-Commissie bleef een aantal van de in eerste instantie aangedragen voorstellen herhalen, met de redenatie dat deze geen kosten met zich mee hoefden te brengen, waarop de minister wederom reageerde dat er geen geld beschikbaar was en er gewacht moest worden op betere tijden.⁷⁴

Een voorbeeld van een van de maatregelen die de Commissie telkens aandroeg was het instellen van een natuurbeschermingsraad die, onder het ministerie van OKW, de uitvoering van de wet op zich zou nemen. Behalve de kosten die dit met zich meebracht, zag de minister van Economische Zaken de toegevoegde waarde van een dergelijke raad niet. Er bestond namelijk al een Bosraad die in de ogen van de minister een soortgelijke taak had. Hier was de Commissie het vanzelfsprekend niet mee eens. Daarnaast zou de natuurbeschermingsraad geen kosten met zich mee hoeven brengen als er vertegenwoordigers van de natuurorganisaties in plaats zouden nemen, die daar geen vergoeding voor behoeften. Dit voorstel was in de ogen van de minister weer niet wenselijk. Ook een inventarisatie van het natuurschoon hoefde volgens de Commissie geen kosten met zich mee te brengen. Duidelijke ideeën over hoe de Commissie haar maatregelen geïmplementeerd wenste te zien, zonder kosten welteverstaan, droegen zij echter niet aan.⁷⁵

Met hangen en wurgen bleef er dan toch een punt over waar de minister wel verder over wilde onderhandelen. Dit betrof echter niet de invoering van een natuurbeschermingswet maar een aanpassing, of uitbreiding van de natuurschoonwet. De Commissie had namelijk graag gezien dat ook andere landgoederen dan bossen onder de natuurschoonwet konden vallen en dat de gesloten overeenkomsten daarnaast een blijvend karakter zouden hebben. De minister was bereid hier overleg over te voeren, mocht de Commissie een indicatie kunnen geven van de hoeveelheid eigenaren die bij de Commissie bekend was, die bereid zouden zijn hun landgoed onder een uitgebreide natuurschoonwet te stellen. De Commissie ging daar vervolgens niet meer op in en bleef hameren op het invoeren van een daadwerkelijke natuurbeschermingswet.⁷⁶

In 1936 deed de Commissie nogmaals een poging de regering zo ver te krijgen dat zij werk zou gaan maken van de natuurbeschermingswet. Middels een brief riep het bestuur alle bij de Contact-Commissie aangesloten organisaties op een brief te schrijven aan de minister van OKW en Landbouw en Visscherij. In twee jaar tijd was deze kwestie klaarblijkelijk alweer overgeheveld naar andere departementen.⁷⁷ Tijdens een vergadering van de Commissie, waar ook twee Kamerleden waren uitgenodigd, werd besloten dat het moment daar was om nogmaals aan te dringen op wetgeving. In

---

⁷³ IISG, archief CC, 119: memorie betreffende natuurbeschermingswet, 3-7-1933.

⁷⁴ IISG, archief CC, 119: briefwisselingen tussen de CC en het ministerie van Economische Zaken, 18-7-1933 tot 14-4-1934.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ IISG, archief CC, 119: briefwisseling tussen de CC en het ministerie van Economische Zaken, 27-12-1933 en 12-1-1934.

⁷⁷ IISG, archief CC, 2: Algemene correspondentie 1933-1940: brief van de CC aan de vereniging tot behoud van natuurmonumenten in Nederland, 26-10-1936.

1936 leek de crisis namelijk op zijn retour. Naast de druk die wederom vanuit de Commissie zou worden uitgeoefend op de verantwoordelijke departementen, werd van de Kamerleden gevraagd hierover ook in de Kamer vragen te stellen aan de minister. “De Kamer moet thans den stoot geven”, aldus Van Tienhoven, voorzitter van Natuurmonumenten.⁷⁸

Voor het besluit werd genomen om een commissie in te stellen om een natuurbeschermingswet te ontwerpen was er ook vanuit het ministerie van OKW al aan een ontwerp-natuurbeschermingswet gewerkt. Hoewel de minister van Economische Zaken enkele goede punten in het ontwerp zag had hij ernstige bedenkingen bij de hoofdzaken van het ontwerp. Zo zou uit de tekst en de bijgaande memorie bijvoorbeeld niet blijken wat de redenen waren voor de voorgestelde maatregelen. Op die manier zou natuurbescherming een doel op zich worden, waar de minister niets in zag. De minister opperde een interdepartementale commissie in het leven te roepen die een nieuwe wet zou opstellen.⁷⁹ Alle bezwaren van de minister van Economische Zaken werden door de minister van OKW weerlegd. Bij het idee van een commissie die een nieuwe wet zou opstellen had de minister eveneens zijn twijfels: “Wij zijn dus nu –ik constateer het met leedwezen– in weerwil van den voortdurende uit de Volksvertegenwoordiging en daarbuiten gehoorde roep om een natuurbeschermingswet, weer even ver als nu acht jaar geleden, toen precies hetzelfde ging gebeuren.”⁸⁰

De roep voor wettelijke natuurbescherming was kennelijk zowel vanuit de maatschappij als vanuit het parlement dermate luider geworden dat die voor de minister van OKW zwaar woog in de spoedige totstandkoming van een wet. Bij de minister van Economische Zaken wogen andere belangen nog dermate mee dat een natuurbeschermingswet in zijn ogen geen al te grote reikwijdte mocht hebben. De lange aanloop die nodig was voordat er daadwerkelijk werk werd gemaakt van de wet laat zien hoe dit lang een ondergeschikt thema was. Hoewel de minister van OKW zijn twijfels had ging hij uiteindelijk akkoord met het idee van de minister van Economische Zaken om een commissie in te stellen om een natuurbeschermingswet te ontwerpen. Hiertoe werd op 20 december 1938 dan ook besloten.

Uiteindelijk werd in 1939 daadwerkelijk een commissie ingesteld door de minister van Economische Zaken, die de opdracht kreeg een natuurbeschermingswet te ontwerpen. Aangezien een dergelijke wet niet onder het takenpakket van één ministerie viel kreeg de commissie een interdepartementaal karakter. Zodoende werden er ambtenaren aangesteld van bijvoorbeeld Economische Zaken, Binnenlandse Zaken, Financiën en OKW. Daarnaast was de voorzitter van de commissie, J.A. van Steyn, tevens voorzitter van het Staatsbosbeheer. Daar was het belang van natuurbescherming al ver doorgedrongen, getuige de werkzaamheden van de commissie-Weevers. Ten slotte zat ook J. Th. Westhoff in de commissie. Meermaals had de Contact-Commissie met hem van doen gehad in zijn hoedanigheid als rijksinspecteur voor de werkverschaffing. Daarnaast was hij onder de natuurbeschermers berucht vanwege het plan-Westhoff. Aan zijn benoeming werd toegevoegd dat hij alleen bij de werkzaamheden van de commissie betrokken zou zijn voor het gedeelte van de opdracht dat betrekking had op zijn werkveld.⁸¹

Op de samenstelling van de commissie voor het wetsontwerp was aanvankelijk enige kritiek. Sommigen hadden zich namelijk afgevraagd waarom er slechts ambtenaren waren benoemd en geen deskundigen vanuit particuliere organisaties. De minister van Economische Zaken gaf hiervoor in zijn

---

⁷⁸ IISG, archief CC, 1: notulen 14-6-1936.

⁷⁹ NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 2: brief minister van Economische Zaken aan de minister van OKW, 25-2-1938.

⁸⁰ NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 2: brief minister van OKW aan de minister van Economische Zaken, 17-5-1938.

⁸¹ NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 3: Verslag Commissie Ontwerp Natuurbeschermingswet, deel 1, 1939, p. 3.

installatierede een verklaring: tijdgebrek. Hoewel het advies van anderen zeker gehoord zou worden, konden ambtenaren zorgen voor een snellere totstandkoming van een voor de regering acceptabele wet. Bij de regering was de urgentie van natuurbescherming klaarblijkelijk doorgedrongen. "De Natuurruimte is zóó beperkt geworden in ons land, dat het thans levende geslacht gevaar loopt de ongerepte natuur goeddeels te zien verdwijnen..." aldus de minister.⁸²

Het ontwerpen van de wet verliep echter niet vlot. Er moest met veel verschillende belangen rekening gehouden worden wat veel aandacht en overleg vereiste. Er werd zodoende eerst gewerkt aan een tijdelijke regeling. Deze moest beperkt van aard zijn en een duidelijk tijdelijk karakter hebben.⁸³ Ook het ontwerp van deze noodwet liep echter de nodige vertraging op. Dit werd eind 1939 geweten aan de tijdsomstandigheden en na doorvragen van Kamerleden antwoordde de minister dat de leden van de commissie druk waren met andere werkzaamheden. Verder werd er geen duidelijkheid geschapen rond het verdere verloop van de wetgeving.⁸⁴ Uiteindelijk zou er geen natuurbeschermingswet ontstaan van de handen van deze commissie. De laatste vastgelegde vergadering vond plaats op 19 april 1939 waarna de commissie in 1942 werd opgeheven. Hoewel het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog hiervoor een voor de hand liggende reden is, worden in literatuur ook wel financiële en juridische problemen genoemd. Uiteindelijk kwam er pas in 1968 een echte natuurbeschermingswet.⁸⁵

Natuurbeschermingsbeschikking

De commissie wetsontwerp natuurbeschermingswet kreeg bij haar aanstelling een tweeledige opdracht. Naast het ontwerpen van een natuurbeschermingswet werd van de commissie ook gevraagd dat zij raad zou geven over de bestemming van de bodem in het algemeen en in het bijzonder wat betreft het behoud van natuur. De volbrenging van deze opdracht liep voorspoediger dan het ontwerpen van de wet. Voor wat de bestemming van de bodem betreft waren er volgens de commissie geen problemen te voorzien, zolang er maar rekening werd gehouden met de belangen van de natuur. Om hier zeker van te zijn moest de overheid geen steun meer verlenen aan ontginningen tot per geval bevestigd was dat tegen die ontginning geen bezwaren bestonden uit het oogpunt van de natuurbescherming. Hiervoor moest, in afwachting van wetgeving, een administratieve regeling getroffen worden in de vorm van een permanente advies- en overlegcommissie. Die zou voor een deel moeten bestaan uit leden met een ambtelijke achtergrond en voor een gedeelte uit leden met een achtergrond in de verschillende organisaties van belangenbehartigers. Het idee voor deze commissie doet daarmee denken aan de natuurbeschermingsraad die de Contact-Commissie opperde in de briefwisseling met de minister van Economische Zaken.⁸⁶

De samenstelling van de nieuwe commissie leverde binnen de commissie wetsontwerp de nodige discussie op. Aanvankelijk was het idee om acht leden zitting te laten nemen met een ambtelijke achtergrond van zes ministeries. Daarnaast zouden drie leden van de drie centrale landbouworganisaties worden toegevoegd en vijf leden die een aantal natuurorganisaties zouden vertegenwoordigen. De discussie binnen de commissie wetsontwerp spitste zich voornamelijk toe op de leden vanuit de verschillende ministeries. Afgevaardigden van het ministerie van Algemene Zaken en

---

⁸² NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 3: p. 5.

⁸³ Na, archief cie. Natuurbeschermingswet, 3: p. 26.

⁸⁴ Na, archief cie. Natuurbeschermingswet, 2: Natuurbescherming, 27-12-1939; Handelingen II 1939/40, 18, p. 413 (17-11-1939).

⁸⁵ NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 1: notulen van de commissievergaderingen: notulen 19-4-1939; Na, archief cie. Natuurbeschermingswet, 7: beschikkingen inzake oprichting en opheffing van de commissie: opheffing commissie, 8-5-1942; De Jong, *Tussen natuurontwikkeling en Landschaftsschutz*, 85.

⁸⁶ NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 1: notulen 9-2-1939, nota Mesu, 22-3-1939.

OKW vonden de samenstelling van de op te richten commissie te groot en met name het ambtelijke gedeelte te zwaar in verhouding met het aantal representanten van de maatschappelijke organisaties. Hier werd door anderen tegenin gebracht dat weliswaar niet alle ministeries betrokken waren bij alle cultuurtechnische werken maar dat het zeker voor al deze ministeries van belang was op de hoogte te zijn ervan. Uiteindelijk werd besloten een afgevaardigde van de Koninklijke Academie van Wetenschappen toe te voegen als extra niet-ambtelijke deskundige.⁸⁷

Over de samenstelling van de nieuwe commissie werden ook de maatschappelijke organisaties geraadpleegd. Hiervoor werd apart overleg gevoerd met de landbouworganisaties enerzijds en de natuurorganisaties anderzijds. Door die laatste werd het idee van een de adviescommissie warm onthaald. Daarnaast waren ook allen tevreden met de voordracht van Beumer als voorzitter van de nieuwe commissie in zijn hoedanigheid als voorzitter van de Contact-Commissie. Over de samenstelling in het algemeen had van Tienhoven echter nog een paar opmerkingen. Zo had hij graag gezien dat de landbouworganisaties samen door één afgevaardigde zouden worden vertegenwoordigd zodat er twee plekken in de nieuwe commissie vrij zouden komen. Hij zag namelijk ook graag de ANWB vertegenwoordigd in de nieuwe commissie en daarnaast een extra vertegenwoordiger van de Contact-Commissie. Beumer zou als voorzitter dan 'neutraal' zijn. Hier kon de commissie wetsontwerp zich echter niet in vinden. De belangen moesten in een goede balans vertegenwoordigd worden en daarnaast was het gewenst dat de minister zo weinig mogelijk van zijn advies behoefde af te wijken. Hoewel een adviescommissie dus wenselijk werd geacht, mochten de plannen voor ontginningen, en daarmee de werkverschaffing, daarvan niet teveel hinder ondervinden.⁸⁸

Om onder de nieuwe regeling een aanvraag te doen om grond te mogen ontginnen zou een hele reeks instellingen langs gegaan moeten worden. Eerst diende een plan opgesteld worden door een van de deskundige organisaties op het gebied van ontginningen. Dat plan zou vervolgens voorgelegd worden aan het Staatsbosbeheer dat zijn goedkeuring moest geven. Als de rijksinspecteur voor de werkverschaffing het vervolgens eens zou zijn met het plan en het advies van het Staatsbosbeheer werd dit doorgestuurd naar de minister van Sociale Zaken die beslist over de te verstrekken subsidie. Mocht de rijksinspecteur het niet eens zijn met het advies van het Staatsbosbeheer, dan zou hij het plan doorsturen aan de nieuwe commissie. Die besliste vervolgens of het plan door kon gaan, en zo ja, onder welke voorwaarden. Met deze werkwijze werd verwacht dat conflicten tussen het Staatsbosbeheer en de werkverschaffing weinig voor hoefden te komen. Projecten waarmee, naar oordeel van het Staatsbosbeheer, grond van groot belang gemoeid was zouden altijd eerst langs de commissie moeten.⁸⁹ Hieraan werd toegevoegd dat de commissie voor haar werkzaamheden ook advies mocht inwinnen van deskundigen buiten de commissie.⁹⁰

Deze conclusie werd in 1939 aan de minister van Economische Zaken aangeboden in de vorm van een verslag. Na Kamervragen over de voortgang van de Commissie Wetsontwerp Natuurbescherming van Kamerlid van der Goes van Naters, later voorzitter van de Contact-Commissie, antwoordde de minister dat het verslag behandeld was door hem en de minister van OKW en er spoedig een noodregeling verwacht kon worden wat betreft de bescherming van de natuur.⁹¹ Op 2 april 1940 werd tot een dergelijke noodregeling besloten in de vorm van de natuurbeschermingsbeschikking. Deze was grotendeels ontleend aan het verslag van de commissie wetsontwerp. Er werd daarmee besloten dat de ministers van Economische Zaken, OKW en Sociale Zaken geen cultuurtechnische werken uit zouden laten voeren en ook geen subsidie daartoe zouden

---

⁸⁷ Na, archief cie. Natuurbeschermingswet, 1: notulen 29-3-1939.

⁸⁸ Na, archief cie. Natuurbeschermingswet, 1: notulen 19-4-1939.

⁸⁹ Na, archief cie. Natuurbeschermingswet, 1: nota Mesu, 22-3-1939.

⁹⁰ Na, archief cie. Natuurbeschermingswet, 1: notulen 29-3-1939.

⁹¹ Handelingen II 1939/40, 18, p. 413 (17-11-1939).

verlenen tot door de ministers van Economische Zaken en OKW besloten was dat er geen bezwaren waren voor de natuur. Daarnaast werd als hulp bij de beoordeling over deze werken ook een adviescommissie opgericht waarin zowel leden vanuit de ambtenarij van verschillende ministeries als leden van verschillende maatschappelijke organisaties plaats zouden nemen.⁹²

Zoals geadviseerd was aan de minister werd Beumer benoemd tot voorzitter. Niet veel later legde hij zijn voorzitterschap van de Contact-Commissie neer. Zijn rol als voorzitter van de nieuwe adviescommissie, de Centrale Commissie voor Natuurbescherming, hield hij aan. Waar in het verslag aan de minister ook enkele andere bestuursleden van de Contact-Commissie in hun hoedanigheid van bestuurslid van enkele andere organisaties werden aangeraden voor de nieuwe commissie, werd met de natuurbeschikking naast Beumer uiteindelijk alleen van Tienhoven benoemd. Weevers en Cleyndert, die in het verslag ook waren aangeraden als lid voor de nieuwe commissie, waren ingewisseld. De verhouding in de samenstelling van de commissie was in het uiteindelijke besluit namelijk een stuk voordeliger uitgevallen voor het aandeel ambtelijke leden. Dit terwijl tijdens de totstandkoming van het verslag aan de minister al gevreesd werd dat de ambtelijke delegatie te zwaar zou zijn.⁹³

Het voornaamste natuurschoon in Nederland

Onder de rook van de beleidsvorming omtrent natuurbescherming door de regering was de Contact-Commissie druk in de weer met het opstellen van een minimumlijst of urgentieplan. Hierop zouden de belangrijkste natuurgebieden van Nederland moeten staan met argumenten voor het belang van behoud van deze gebieden. Op die manier zou bedreiging van natuur makkelijker aan te kaarten zijn bij de verschillende instanties doordat de lijst en de argumenten daarbij bekend zouden zijn. In 1939 was het rapport, getiteld *Het voornaamste natuurschoon in Nederland*, af. Voordat het rapport er kwam waren er de nodige hindernissen.

Al in 1926 was er vanuit Natuurmonumenten en de ANWB een begin gemaakt aan een inventarisatie van het Nederlandse natuurschoon. Al vrij snel bleek het werk omvangrijker was dan gedacht en vanwege een gebrek aan financiële middelen zat er weinig schot in de zaak. Met de aankondiging van een natuurbeschermingswet in de troonrede van 1928 nam daarnaast ook nog de urgentie toe. De minister van Binnenlandse Zaken en Landbouw werd zodoende verzocht om het Staatsbosbeheer een inventarisatie te laten maken. Natuurbescherming was nota bene ook een van haar taken. De minister ging akkoord en in 1929 werd aangevangen met het werk. Daarbij won het Staatsbosbeheer advies in van verschillende verenigingen die deskundig waren op een van de deelgebieden van de natuur. Aangezien dit nogal wat coördinatie vergde, vorderde het werk wederom maar langzaam. Door de crisis was er daarnaast een gebrek aan financiering waardoor het project een aantal keer gestaakt werd, tot ongenoegen van de natuurorganisaties.⁹⁴

In 1935 Schreef de Contact-Commissie dan ook een pleidooi aan de minister van Landbouw en Visserij om het opstellen van de lijst door te laten gaan. Als argument werd aangevoerd dat een dergelijke inventarisatie van groot belang was als grondslag voor een natuurbeschermingswet. Daarnaast was de lijst ook voor gemeentes die bezig waren met uitbereidingsplannen en streekplannen een handige richtlijn. Ten slotte zouden de kosten die gemoeid waren met de inventarisatie relatief gering zijn.⁹⁵ De minister ging overstag. Na overleg met de minister van Sociale Zaken had die toegezegd de helft van de kosten te dragen waarmee het Staatsbosbeheer het werk af kon maken. Daarbij stelde

---

⁹² NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 2: natuurbeschermingsbeschikking 2-4-1940

⁹³ NA, archief cie. Natuurbeschermingswet, 2: natuurbeschermingsbeschikking 2-4-1940, brief van de minister van Economische Zaken aan de commissie wetsontwerp natuurbescherming, 16-4-1940.

⁹⁴ Buis, Verkaik en Dijs, *Staatsbosbeheer*, 73; IISG, archief CC, 2: brief van CC aan de minister van Landbouw en Visserij, 6-12-1935.

⁹⁵ IISG, archief CC, 2: brief van CC aan de minister van Landbouw en Visserij, 6-12-1935.

minister van Sociale Zaken wel als voorwaarde dat bij de inventarisatie overlegd zou worden met de rijksinspecteurs voor de werkverschaffing zodat ook het belang van de werkloosheidsbestrijding meegenomen zou worden. Toen de inventarisatie in 1938 gereed was, moest die echter meteen al worden bijgewerkt waardoor nog steeds geen lijst verspreid kon worden.⁹⁶

Door de verschijning van het plan-Westhoff nam de urgentie voor een overzicht verder toe. In 1939 leidde dit binnen het bestuur van de Contact-Commissie tot een discussie. Zoals bij de behandeling van het plan-Westhoff gezegd waren er tegenstanders die bang waren dat ontginners zouden denken dat gebieden die niet op de lijst voorkwamen geen waarde hadden en zodoende ontgonnen konden worden. Weevers en van Tienhoven hadden daarnaast aarzelingen over een lijst aangezien het behoorlijk wat haken en ogen had om een selectie te maken van gebieden die op de lijst thuishoorden. Zij zouden liever bij de regering aankloppen om plannen die op dat moment de natuur bedreigen. Cleynert en Thijsse waren juist weer voorstanders van de lijst. Hierachter schulde een verschil in achtergrond van de heren. Weevers en van Tienhoven achtten het biologisch wetenschappelijke aspect van natuur het belangrijkste en wilden dat per situatie beoordelen, zoals de commissie-Weevers al deed. Thijsse en vooral Cleynert zagen daarentegen recreatie en de schoonheid an sich als grote waarde van alle natuur.⁹⁷

Uiteindelijk werd besloten toch een lijst op te stellen maar deze niet te verspreiden. Aangezien de lijst mede een verzekering moest vormen tegen het plan Westhoff werd de noodzaak om een dergelijke lijst snel op te stellen meer gevoeld. In plaats van een complete lijst van het Nederlandse natuurschoon moest de lijst zodoende alleen de meest belangrijke gebieden omvatten. Behalve de urgentie werden ook de werkzaamheden van het Staatsbosbeheer aangegrepen om af te zien van een uitgebreide lijst. Over de ontginningswerken die in de tussentijd nog uitgevoerd of goedgekeurd konden worden heerste wel de nodige ongerustheid. Zodoende werd besloten overleg te voeren met minister Romme van Sociale Zaken om ervoor te zorgen dat de Contact-Commissie tijdig op de hoogte zou worden gebracht.⁹⁸

Zowel Weevers als Cleynert, de grootste voor- en tegenstander, zouden deel uitmaken van de subcommissie die met de lijst aan het werk zouden gaan. Hiervoor werd gebruik gemaakt van gegevens van onder andere het Staatsbosbeheer en lokale natuurorganisaties. Waar het Staatsbosbeheer ondertussen al een decennium bezig was het met opstellen van een overzicht was het werk bij de Contact-Commissie binnen het jaar afgerond. In *Het voornaamste natuurschoon in Nederland* werden meer dan zevenhonderd gebieden genoemd. Dit grote aantal kwam voor een deel door de verschillende belangen die in de Commissie vertegenwoordigd waren die allemaal de in hun ogen belangrijkste gebieden op de lijst terug wilden zien. Uit het overzicht was een selectie gemaakt van de belangrijkste gebieden die koste wat kost behouden moesten worden, de *Eerste keuze lijst*. Deze lijst was bedoeld voor overleg met landbouworganisaties. Vervolgens werd er nog een selectie gemaakt, de *Tweede keuze lijst*, waarop gebieden stonden die van nationale betekenis waren waarvan eveneens het behoud onvoorwaardelijk moest worden verzekerd. In tegenstelling tot de overige lijsten stonden op deze laatste lijst in hoofdzaak alleen gebieden op die van belang waren voor de wetenschap.⁹⁹

De omvang van de lijst en de hoeveelheid lijsten was opvallend aangezien aanvankelijk werd besloten een urgentie- of minimumlijst op stellen aangezien er snel behoefte was aan een overzicht. Alleen de belangrijkste gebieden zouden er dus op komen te staan. De uiteindelijke uitvoering week

---

⁹⁶ IISG, archief CC, 2: brief van de minister van Landbouw en Visserij aan de CC, 10-1-1936; IISG, archief CC, 1: brief van de minister van Sociale Zaken aan de rijksinspecteurs voor de werkverschaffing, 28-8-1936; Saris, *Victor Westhoff*, 34.

⁹⁷ Van der Windt, *En dan*, 106-108; IISG, archief CC, 39: notulen 20-2-1939.

⁹⁸ IISG, archief CC, 39: notulen 20-2-1939.

⁹⁹ Van der Windt, *En dan*, 108-111; IISG, archief CC, 39: notulen 28-3-1939.

daar vanaf maar aangezien het werk binnen het jaar was afgerond was voldaan aan de voorwaarde snel een overzicht te bieden. De Contact-Commissie was dan ook zeer content met de lijsten. De afspraak dat de lijst niet verspreid zou worden werd wel nageleefd. Er bestond namelijk nog steeds angst dat de lijsten misbruikt zouden worden door landbouworganisaties en ontginners. Derden mochten er alleen gebruik van maken na toestemming van de Commissie. Het rapport werd wel verspreid onder het Staatsbosbeheer, de commissie-Weevers en zelfs de Cultuurtechnische Dienst, die ging over de ontginningen, in de hoop dat die er rekening mee zouden houden bij het maken van ontginningsplannen. Ook de in 1940 ingestelde Centrale Commissie voor Natuurbescherming kreeg een exemplaar.¹⁰⁰

De lijst kreeg een grote invloed op het overheidsbeleid, met name omtrent ruimtelijke ordening. In 1940 bracht een staatscommissie het advies uit om een Nationaal Plan op te stellen over de bestemming van de Nederlandse bodem. Ter uitvoering hiervan werd de Rijksdienst voor het Nationaal Plan opgericht die gelijk veel aandacht besteedde aan de bescherming van de natuur. Om delen van het land te bestemmen voor natuurgebieden zag de rijksdienst, net als de Contact-Commissie, het belang van een overzicht van bestaande natuurgebieden. Hoewel het overzicht van de Commissie niet in zijn geheel werd overgenomen toonde het wel sterke overeenkomsten. Bij het opstellen van een eigen overzicht voor het Nationaal Plan waren een aantal leden uit de subcommissie van de Contact-Commissie betrokken. Zelfs de toelichtingen bij de gebieden die op lijst kwamen waren nagenoeg hetzelfde. Aan de hand van deze lijst kon de rijksdienst bezwaar maken tegen plannen van openbare lichamen die betrekking hadden op de gebieden die op de lijst stonden. Met het Nationaal Plan was natuurbescherming daadwerkelijk onderdeel geworden van het overheidsbeleid.¹⁰¹

Conclusie

Tijdens de laatste fase van dit onderzoek werden een aantal langdurige wensen van de Contact-Commissie, in ieder geval ten dele, in vervulling gebracht. Na lang aandringen en wachten werd eindelijk begonnen met het opstellen van een natuurbeschermingswet. Hiervoor was het van groot belang dat ingezien werd dat er nauwelijks natuur over zou blijven als men op dezelfde voet door zou gaan met onder andere ontginningen. Mede door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd pas na vele jaren het sluitstuk van deze belofte ingesteld met de natuurbeschermingswet in 1968. Daarnaast werd het geleidelijk gegroeide overleg geïnstitutionaliseerd in een adviescommissie waarin alle betrokken partijen opgenomen waren met de Centrale Commissie voor Natuurbescherming. Op de valreep voor de oorlog werd ten slotte besloten natuurbescherming en behoud van de natuur onderdeel te maken van overheidsbeleid in de vorm van het Nationaal Plan. Bij al deze overwinningen voor de natuurbescherming was de Contact-Commissie in meer of mindere mate betrokken geweest. Met aandringen, pleiten en voorwerk had de Commissie uiteindelijk een hoop kunnen betekenen voor de bescherming van de Nederlandse natuur.

---

¹⁰⁰ Van der Windt, *En dan*, 111.

¹⁰¹ *Ibidem*, 111-112.

6. Conclusie

In dit onderzoek stond de relatie tussen het particuliere initiatief voor natuurbescherming en de overheid tussen 1932 en 1940 centraal. Daarbij is voor het particulier initiatief de Contact-Commissie inzake Natuurbescherming als overkoepelende organisatie gekozen, waardoor organisaties met verschillende achtergronden gerepresenteerd werden. Daarnaast had de Commissie als doel het beleid actief te beïnvloeden. Om de relatie tussen Contact-Commissie en overheid te onderzoeken waren een aantal hypotheses opgesteld. Gekeken is naar de invloed van de natuurbescherming op het beleid van de overheid en daarnaast of die invloed steeds verder geïnstitutionaliseerd raakte. Daarbij zou de bereidheid van zowel de overheid als de natuurbeschermers om samen te werken en elkaar te begrijpen kunnen toenemen. In deze ontwikkelingen is een onderscheid gemaakt in drie fases waarin aan de hand van een aantal kernebeurtenissen de relatie tussen de overheid en de Contact-Commissie werd beschouwd.

In de eerste fase, vanaf de oprichting van de Contact-Commissie in 1932 tot de instelling van het eerste adviesorgaan met betrekking tot natuurbescherming in 1934, werd door de Commissie op verschillende manieren gezorgd dat zij bekendheid kreeg bij de regering. Door invloedrijke personen en bekenden binnen de politiek aan de Commissie te binden hoopte zij een voet tussen de deur te krijgen. Voorzitter werd bijvoorbeeld oud Tweede Kamerlid Egbertus Beumer en de functie van secretaris werd vervuld door de burgemeester van Lisse, Baron van Wijnbergen. Behalve deze personen aan het bestuur zelf te koppelen werd contact te houden met invloedrijke personen die de natuurbescherming welgezind waren zoals bijvoorbeeld Kamerleden en de Commissaris van de Koningin in Friesland.

De manier waarop de Contact-Commissie in de eerste fase uitvoering gaf aan haar voornemen om de politiek te beïnvloeden was door de verschillende ministers die betrokken waren bij natuurbescherming brieven te schrijven over natuurgebieden die op dat moment bedreigd werden. Het ging nog voornamelijk om incidenteel contact. Of hier al daadwerkelijk van overleg te spreken valt is discutabel. De Commissie schreef de ministers over een natuurgebied en noemde daarbij haar argumenten voor het behoud van het gebied. De minister reageerde in de meeste gevallen dat de werkloosheidsbestrijding, en in dienst daarvan de ontginningen, op dat moment van groter belang waren. Tekenend voor de gehele bestudeerde periode is daarnaast dat natuurbescherming raakte aan het beleidsterrein van verschillende ministers waardoor het lastig was het beleid te beïnvloeden. Behalve dat met ieder bewindspersoon apart van het belang van natuurbescherming overtuigd moest worden, konden de verschillende ministers ook nog wel eens verschillen in hun uiteindelijke oordeel en moest over dat oordeel intern vaak ook nog overlegd worden. De invloed van de natuurbescherming bleef in de eerste fase gering.

Met de motie die de Contact-Commissie in 1932 indiende bij de regering en de provincies moest er verandering komen in de losse aanklachten tegen ontginningen en andere werkverschaffingsprojecten. De Commissie hoopte hiermee te bereiken dat bij al deze werken die overheidssteun zouden krijgen en mogelijk de natuur zouden aantasten eerst het advies van deskundigen werd ingewonnen. Dit liet even op zich wachten maar met de officiële instelling van de Commissie van Advies inzake de Natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer in 1934 brak dan toch een nieuwe fase aan. Mede dankzij aandringen van de Contact-Commissie was dit het eerste adviesorgaan wat betreft natuurbescherming. Door haar connectie met de voorzitter van de commissie werd de Contact-Commissie ook zelf indirect betrokken bij dit adviesorgaan. Overleg werd dan ook een groeiende wens. Waar eerst vooral op incidentele basis geprobeerd werd het overheidsbeleid te beïnvloeden ging de Commissie zich steeds meer richten op structureel overleg. Hiermee zouden incidenten die aangekaart moesten worden voorkomen kunnen worden. Na het succes van de

commissie-Weevers in 1934 werden de bevoegdheden in 1937 na aandringen van de Commissie ook nog verder uitgebreid waardoor de adviescommissie in principe ook over de werkverschaffing mocht adviseren.

In het verlengde van de professionelere houding ten aanzien van de beïnvloeding van het beleid, nam de Contact-Commissie in de tweede fase tevens een professionelere houding aan ten aanzien van het voeren van overleg. Dit was met name terug te zien in de veranderende benadering van de problematiek rond werkverschaffing. Waar de landbouworganisaties en ontginners het voorheen moesten ontgelden werd in de loop van de tweede fase steeds meer toenadering gezocht. Veel conflicten konden vermeden worden door kennis te nemen van elkaars denkbeelden. Daarnaast accepteerde de Commissie tot op zekere hoogte dat werkverschaffing onvermijdelijk was. Haar eisen werden daarmee redelijker waardoor ook vanuit de overheid een grotere bereidheid ontstond te luisteren naar de overwegingen van de natuurbeschermers en er af en toe zelfs actief naar te vragen.

In de tweede fase gingen de ontginningen en andere cultuurtechnische werken echter stug door. Ook voor de derde fase stond er voldoende op de planning in navolging van het plan-Westhoff. Tegelijkertijd raakte het overleg waar de Contact-Commissie zo lang voor had gepleit geïnstitutionaliseerd in een Centrale Commissie voor natuurbescherming. Daarbij was deze keer zelfs een plek voor de Contact-Commissie zelf weggelegd in het voorzitterschap van de nieuwe commissie. Ook werd de inventarisatie van de Nederlandse natuur van de Contact-Commissie een belangrijke basis voor beleid over natuurbehoud toen er werk werd gemaakt van een nationaal plan over de bestemming van de bodem. In de laatste jaren voor de oorlog was het besef bij de overheid doorgedrongen dat er weinig natuur over zou blijven als op dezelfde weg werd doorgegaan met het gebruik van de bodem. Er werd dan ook na lang wachten werk gemaakt van een natuurbeschermingswet. De Commissie had daar gedurende haar hele bestaan op aangedrongen bij verschillende ministers. Uiteindelijk zou de wet er voor de oorlog echter niet meer komen vanwege financiële en juridische redenen.

Waar de Contact-Commissie in de eerste fase nog voornamelijk een naam voor haarzelf probeerde te maken verschoof de aandacht in de tweede fase naar constructievere bewustwording van de tegenpartijen. Ook de Contact-Commissie zelf nam een andere houding aan ten opzichte van de ontginningen en werkverschaffing. Daarmee verliep het overleg aangenamer en groeide de bereidheid tot dat overleg. Daarnaast raakte het overleg inderdaad tot op zekere hoogte geïnstitutionaliseerd in de laatste fase hoewel hier niet per se altijd een positie voor de Contact-Commissie zelf was weggelegd. Het doel was vooral het geluid van de natuurbescherming in het algemeen gehoord te laten worden in de regeringskringen, naast de stem van de landbouworganisaties en ontginningsmaatschappijen. Dat was ook mogelijk door overleg met andere organisaties en instanties te stimuleren zoals de commissie-Weevers en de lokale natuurorganisaties. De rol van de Commissie was hierin voor een belangrijk deel coördinerend en agenderend. Dit proces was echter meer geleidelijk en langduriger dan in veel literatuur wordt gepretendeerd. De motie die de Commissie indiende in 1932 was hiervan slechts het beginpunt waarna de invloed van de natuurbeschermingsbeweging nog een lange weg te gaan had.

Hoewel in de bestaande literatuur, die goeddeels geschreven is door biologen, vooral aandacht is voor het idealisme van de natuurbeschermingsbeweging, een van de organisaties of een belangrijk persoon uit de beweging, was het particuliere initiatief niet de enige speler op het terrein van de natuurbescherming voor de Tweede Wereldoorlog. De verhoudingen en de relatie met de politieke spelers en de rol die zij zelf speelden, hoe gering die dan ook nog was in verhouding met de naoorlogse periode, was voor de beweging van net zo groot belang. Met het aankopen van terreinen alleen zou er in het Nederlandse landschap weinig natuur overblijven. Dat politiek beleid hierbij nodig was realiseerden de natuurbeschermers zichzelf maar al te goed.

Bibliografie

Gedrukte bronnen

Brouwer, G., *De organisatie van de natuurbescherming in de verschillende landen* (Amsterdam, 1931).

Heinsius, Dr. H. W., 'Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging', *De Levende Natuur* 6:8 (1901).

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsterdam), Archief Contact-Commissie Natuur- en Landschapsbescherming.

Koster, F., *Natuurbescherming in Nederland* (Haarlem, 1938).

Nationaal Archief (Den Haag), Archief commissie ontwerp natuurbeschermingswet.

Thijssse, Jacobus Pieter, *Natuurbescherming en landschapsverzorging in Nederland* (Amsterdam, 1946).

Verslagen der Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Westhoff, Ir. J. Th., *De directe mogelijkheden der werkverschaffing bij de werkloosheidsbestrijding* (Zwolle, 1938).

Websites

Coesèl, Marga, 'Biografie van P.G. van Tienhoven (1875-1953)' *Heimans en Thijssse Nieuwsbrief nr. 28* <<http://www.heimansenthijsssestichting.nl/natuurbeschermers/biografie-p-g-tienhoven/>> [geraadpleegd op 19-4-2018].

Politiek Documentatie Centrum, 'Dr. E.J. Beumer', <https://www.parlement.com/id/vg09lky11ly3/e_j_beumer> [geraadpleegd op 16-04-2018].

Literatuur

Bont, Raf de, 'Dieren zonder grenzen: Over wetenschap en internationale natuurbescherming', *Tijdschrift voor geschiedenis* 125:4 (2012), 520-535.

Buis, Jaap en Jan-Paul Verkaik, *Staatsbosbeheer: 100 jaar werken aan groen Nederland* (Utrecht, 1999).

Coesèl, Marga, *Zinkviooltjes en zoetwaterwieren: J. Heimans (1889-1978): natuurstudie en natuurbescherming in Nederland* (Hilversum, 1993).

Coesèl, Marga, Joop Schaminée en Lodewijk van Duuren, *De natuur als bondgenoot: de wereld van Heimans en Thijssse* (Zeist, 2007).

Gorter, H.P., "Natuurbehoud tussen Van Eeden en Westhoff; grepen uit de historie", *De Levende Natuur* 88:1 (1987), 29-35.

Jong, Diana de, *Tussen natuurontwikkeling en landschaftsschutz: sociaal-cognitieve configuraties in het grensoverschrijdende natuurbeleid* (Delft, 1999).

Peters, A., *Ontginning en werkverschaffing, en de opkomende natuurbescherming, van einde 19de eeuw tot de jaren 1940/41*, (Nijmegen, 1980).

Rooy, P. de, *Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding 1917-1940* (Amsterdam, 1979).

Saris, Frank, *Victor Westhoff (1916-2001): natuurbescherming als toevluchtsoord* (Leusden, 2018).

Turnhout, Esther, *Ecological indicators in Dutch nature conservation: science and policy intertwined in the classification and evaluation of nature* (Amsterdam, 2003).

Windt, Henny van der, *En dan: wat is natuur nog in dit land? Natuurbescherming in Nederland 1880-1990* (Amsterdam, 1995).